

Nr 246.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående upphävande av förbud mot skatteköp i vissa fall; given Stockholms slott den 14 mars 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Adolf Dahl.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, LUNDAVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Departementschefen, statsrådet Dahl, anför:

1919 års förbud mot skatteköp i vissa fall.

I en till 1919 års urtima riksdag avlåten proposition, nr 11, föreslog Kungl. Maj:t riksdagen besluta att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tills vidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än såvitt anginge de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skulle äga rum. I proposition nr 14 till samma riksdag föreslog Kungl. Maj:t vidare riksdagen besluta, bland annat, att skatteköp i den ordning, kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskreve, icke vidare skulle äga rum. Båda propositionerna vunno riksdagens bifall.

Genom kungörelse den 17 oktober 1919 (nr 660) förordnades därefter, dels att skatteköp i den ordning, kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskreve, icke vidare skulle äga rum, dels ock att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tills vidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall icke skulle, utom vad anginge de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman och Visingsö skolegodshemman, äga rum.

Under det skatteköp av rekognitionsskogshemman enligt 1811 års kungörelse m. fl. författningar sålunda definitivt inställts, har den genom 1919 års kungörelse vidtagna åtgärden i övrigt karaktären av ett allenast provisoriskt förbud i avvaktan på utredning rörande revision av skatteköpsbestämmelserna.

I anledning av två inom riksdagen väckta, likalydande motioner har riksdagen sedermera i skrivelse den 17 maj 1929, nr 183, anhållit, att den i nyssnämnda proposition nr 11 till 1919 års urtima riksdag omnämnda revisionen av gällande bestämmelser för skatteköp måtte skyndsamt slutföras och att det förslag, vartill denna revision kunde föranleda, måtte så vitt möjligt föreläggas 1930 års riksdag.

*Riksdagens
skrivelse den
17 maj 1929.*

Frågan om igångsättande av den utredning, som åsyftats med 1919 års propositioner, anmäldes i statsrådet den 13 februari 1920. Enligt de riktlinjer, som därvid av departementschefen angåvos, borde utredningen till en början omfatta en speciell del, avseende de särskilda fastigheter, vilka enligt gällande bestämmelser kunde bli föremål för skatteköp. Därefter borde utredas de principiella grunderna för ändrade bestämmelser i ämnet. Den speciella delen av utredningen syntes böra avse, bland annat, följande förhållanden rörande ifrågavarande fastigheter:

*Utredning
angående
ändrade be-
stämmelser
om skatteköp.*

- 1) omfånget och beskaffenheten i övrigt av den besittningsrätt, varmed fastigheterna innehades samt, om möjligt, hur besittningsrätten tillkommit,
- 2) huruvida innehavaren av besittningsrätten själv bebodde och brukade fastigheten,
- 3) huruvida fastigheten låge i samfällighet med eller vore oskiljaktigt förenad med fastighet, som av besittningshavaren innehades under äganderätt,
- 4) fastighetens areal med särskilt angivande av in- och avrösningsjord, samt
- 5) fastighetens taxeringsvärde.

Med bifall till därom gjord hemställan bemyndigade Kungl. Maj:ts departementschefen att tillkalla högst tre sakkunniga för att inom finansdepartementet utföra den ifrågavarande utredningen.

Verkställandet av utredningens speciella del uppdrogs med stöd av sagda bemyndigande åt dåvarande sekreteraren i kammarkollegium, numera borgarrådet G. Söderlund. I skrivelse den 10 januari 1923 anmälde Söderlund, att det honom anförtrodda utredningsuppdraget slutförts, samt överlämnade såsom resultat av utredningen länsvis uppgjorda förteckningar å hemman och lägenheter, vilka i jordeboken redovisades såsom kronoegendomar under enskild disposition, därvid särskilt för sig upptagits *dels* sådana fastigheter, vilka, enligt vad vid undersökningen kunnat utrönas, vore av beskaffenhet att kunna till skatte köpas, *dels* annan under enskild disposition i jordeboken upptagen kronojord, som antingen disponerades till allmänna ändamål eller ock innehades av enskilda under särskilda villkor utan rätt till skatteköp, *dels* ock hemman, vilka, ursprungligen skattesålda under bruk, förvärvats av eller återvunnits till kronan.

Beträffande en särskild fråga av principiell betydelse för de föreliggande spörsmålen bedömande, nämligen frågan om åbons rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt, har sedermera utredning verkställts av

justitierådet Nils Alexanderson, vilken sammanfattat utredningsresultatet i en den 13 juni 1926 dagtecknad promemoria i ämnet.

Härefter har ärendet ytterligare beretts inom finansdepartementet. Bland annat hava nyssnämnda av borgarrådet Söderlund upprättade förteckningar blivit genomgångna för iakttagande av sedermera inträdda förändringar beträffande fastigheternas redovisning i jordeboken.

*Stadganden
angående
skatteköp.*

Då jag nu har att för Kungl. Maj:t anmäla ifrågavarande spørsmål, an- håller jag att först få lämna en kortfattad redogörelse för de under olika tider gällande bestämmelserna rörande skatteköpsinstitutet. Jag följer här- vid i huvudsak den framställning i ämnet, som lämnades i propositionen nr 11 till 1919 års urtima riksdag.

De äldsta skatteförsäljningarna av kronohemman i större skala företogs i slutet av 1500-talet med anledning av kronans penningbehov. I början av 1600-talet medgavs i flera fall köp av skatterätt, varigenom köparen berättigades besitta hemmanet »såsom andra Kungl. Maj:ts undersåtar deras skattehemman», under villkor att utskylderna ordentligen utgjordes, vartill sedermera fogades förbehåll om ny jordrevning eller förhöjning i skatten, om hemmanet betydligt förbättrades. År 1639 förklarades, att inga krono- gods vidare skulle få försäljas till skatte. De följande åren förekommo några exempel på skatteköp, men varje gång efter regeringens eller kam- marens särskilda tillstånd. Skatteköpskillingen bestämdes endast efter huvudrätans storlek (spannmål och smör), till dess genom kungl. brevet till kammarkollegium den 22 mars 1683 förordnades, att avseende även skulle fästas å hemmanets förmåner, såsom skog, ägornas beskaffenhet, m. m., vilket borde utrönas genom en på stället hållen skattevärdering. Då konung Karl XI under senare delen av sin regering till följd av rikets goda ekonomiska ställning såg sig ej behöva försälja kronans egendom, inställde han all skatteförsäljning; men konung Karl XII tillät ånyo genom brev den 20 mars 1701 kammarkollegium att handla om skatteköp på för- delaktigaste sätt. Härvid framhölls första gången såsom motiv till försälj- ningen landets bättre kultur i självägande jordinnehavares händer, var- jämte åbon tillerkändes företrädesrätt till skatteköp i allmänhet och ute- slutande rätt därtill å rusthåll. Vid Karl XII:s död förklarades genom kungl. brevet den 18 april 1719 skatteköpen böra fortfara, och genom kungl. resolutionen på allmogens besvär den 3 juni samma år försäkrades åborna om företrädesrätt till skatteköp efter skedd värdering.

Den 19 september 1723 utfärdades en förordning, huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försäljas, förhållas skall. I denna för- fattning finnes närmare angivet, dels vilka kategorier av kronans fasta egendom kunna bliva föremål för skatteköp, och dels själva skatteköpspro- ceduren, innefattande bland annat grunderna för skatteköpskillingens be- stämmande. Skatteköpskillingen skulle bestämmas efter värdering och fick

ej sättas lägre än till sex års sammanlagda ränta, beräknat efter den ränta, som var i kronans räkenskaper hemmanet påförd, eller räntans kronovärde, men väl högre efter hemmanets belägenhet och godhet samt andra förmåner. Rätten att skatteköpa var principiellt tillerkänd åbon med undantag endast för de fall, att hemmanet antingen vore omistligt för bruk eller bergverk eller ock utgjorde augmentshemman, som lände rusthåll till styrka, då i förra fallet bruksägaren och i senare fallet rusthållaren ägde företrädesrätt till skatteköpet. Vad särskilt angår skatteköpeskillingen, påbjöds genom kungl. brev den 18 juni 1754, att, då kronans rätt till skattevärderingar icke alltid tillbörligen iakttagits, vederbörande vid skattevärderingen å kronolägenheter alltid skulle därmed nagelfara och enligt 1723 års förordning om skatteköp efter egendomens egentliga och rätta värde så proportionera och utsätta köpeskillingen därå, att kronan finge fullt genfullo. Härför skulle värderingsmännen vara Kungl. Maj:t och rikets ständer ansvariga. Den utveckling, som härefter följde, visade emellertid, att föreskriften i 1754 års brev att vid skatteköpen noga iakttaga kronans rätt beträffande skatteköpeskillingens belopp icke upprätthölls. Också stadgades genom beslut vid 1770 års riksdag vissa inskränknings i skatteköpsrätten, varefter genom kungl. brev den 28 september 1773 förordnades, att med alla skatteköp skulle tillsvidare innehållas. Emellertid blev genom den i samband med Förenings- och säkerhetsakten utfärdade förordningen den 21 februari 1789 skatteköpsförordningen av år 1723 till alla delar återupplivad. Vid 1792 års riksdag anhöll allmogen, att kronohemmans åbor i allmänhet måtte tillåtas att köpa sina hemman till skatte utan föregående värdering och annan omgång, än att de erlade åtta års ränta efter kronovärde. I brev den 10 oktober 1793, kungjort av kammarkollegium den 29 i samma månad, meddelade Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t vid övervägande av denna ansökning funnit, att, ehuru genom själva skatteköpsförordningen och kungl. brevet den 18 juni 1754 vore påbjudet, att värderingarna borde så verkställas, att kronan för lägenheten finge fulla värdet, erfarenheten dock visat, att sådant aldrig skett eller annorlunda kunde ske, än att antingen lägenheten försålles på auktion till den mestbjudande eller ock därför betaltes vad skattehemman man och man emellan gällde. Kungl. Maj:t hade likväl icke desto mindre velat förnunna allmogen befrielse från de dittills brukliga och med många omgångar, tidsspillan, kostnader och besvär förknippade skattevärderingarna samt medgiva, att allmogen därefter icke skulle mera utgiva, än vad den dittills betalt uti köpeskillning och andra därifrån oskiljaktiga omkostnader såsom värderingsmännens förplägning, skjutsande och betalande, tingsbevisets lösande och försummade dagsverken. Då dessa kostnader tillika med själva löseskillingen hade funnits överhuvud minst gå till tio års kronovärderingsräntor, medgäve Kungl. Maj:t alltså, att dessa skulle bliva lösningspriset, dock på det sätt, att å ena sidan landshövdingen, ifall han funne en eller annan lägenhet vara mera värd, skulle låta anställa värdering därå till

bevakande av kronans rätt och, å den andra sidan, att dem av allmogen, som trodde förenämnda lösningspris vara för dyrt, skulle vara obetaget att på det förr vanliga sättet genom värdering förvärva skatterättigheten. Tidigare eller genom förordningen den 22 september 1756, återupplivad genom § 4 i förordningen den 24 januari 1790, hade beträffande kronorusthåll skatteköpeskillingen bestämts till allenast sex års kronovärderingsränder utan någon värdering.

Genom kungörelsen den 15 december 1848 angående förändring uti hittills gällande stadganden i avseende å sättet för vinnande av skattemannarätt till hemman och lägenheter av krononatur förordnades slutligen, att skattemannarätt icke allenast till kronorusthåll, säterier och bergsmanshemman utan ock till sådana under åborätt upplätta kronohemman och lägenheter, vilkas åbor av Kungl. Maj:ts befallningshavande antagas och som enligt dittills gällande föreskrifter emot till staten ingående avgift kunde till skatte köpas, därefter finge utan föregående värdering eller annan omgång än erläggande av den efter grundröntans kronovärde bestämda köpeskillingen erhållas av den person, som därå innehade lagligen befästad besittningsrätt eller prövades vara därtill berättigad. 1848 års kungörelse innehåller därjämte stadganden angående proceduren vid skatteköp m. m. och lämnar jämte 1723 års förordning de ännu gällande huvudföreskrifterna om skatteköp.

I avseende å skattläggning av rekognitionsskogar och skatteköp av därvid uppkomna hemman, s. k. rekognitionsskogshemman, hade jämlikt beslut vid 1809 års riksdag utförliga föreskrifter lämnats i kungörelsen den 4 februari 1811 angående användande av de till bergverken och bruken upplätta rekognitionsskogarna.

Beträffande skatteomföring av krononybyggen i de norrländska länen gälla särskilda bestämmelser, enligt vilka nybyggena efter odlings- och nybyggnadsskyldighetens fullgörande omföras till skatte utan lösen.

Med det i författningarna omnämnda kronovärdet avses de i den ursprungliga grundröntan ingående naturapersedlarnas värde, sådant detta genom ständernas biavsked den 26 juni 1621 samt kungl. mandatet till 1622 års riksdag bestämts i daler silvermynt. En daler silvermynt räknas i nutida mynt lika med 50 öre.

Gällande bestämmelser om stadgad åborätt.

1848 års kungörelse om skatteköp är, såsom nyss nämnts, tillämplig å kronorusthåll, säterier, bergsmanshemman samt sådana under åborätt upplätta kronohemman och lägenheter, vilkas åbor av länsstyrelsen antagas. Jag vill emellertid här anmärka, att samtliga kronorusthåll och kronobergsmanshemman redan skatteköpts och att av säterierna allenast ett ännu redovisas bland kronoegendomar under enskild disposition¹.

¹ Å ifrågavarande säteri ($\frac{1}{2}$ mantal Botten nr 1 i Regna socken av Östergötlands län) har emellertid lagfart beviljats, första gången den 12 mars 1889, och med avseende å denna fastighet torde förutsättningarna för tjuguarig hävd föreligga.

De fastigheter, å vilka 1848 års kungörelse är tillämplig, innehavas under ärftlig besittningsrätt, s. k. stadgad åborätt. För ett klarläggande av de nu till behandling föreliggande spörsmålen torde det vara erforderligt att i korthet redogöra för jämväl bestämmelserna om förvärv och upphörande av åborätt ävensom angående åbons rättigheter och skyldigheter under tiden för åborättens bestånd. Med hänsyn till vad jag nyss anfört rörande det nuvarande tillämpningsområdet för 1848 års kungörelse torde denna redogörelse kunna begränsas till att avse allenast allmänna kronohemman och lägenheter.

De huvudsakliga stadgandena rörande dylika kronoegendomar återfinnas i förordningen den 21 februari 1789 och kungl. brevet den 5 februari 1808 samt kammarkollegii därpå grundade kungörelse den 29 sistnämnda månad ävensom kungörelsen den 8 maj 1863.

Genom 1789 års förordning tillförsäkrades alla åbor på kronohemman att, så länge de till hus och jord väl och försvarligen hävdade sina åboende hemman, de och deras barn skulle därå odrivna sitta man efter man i den ordning, som särskilt stadgats; och skulle en sådan åbo framför andra äga företrädesrätt att sitt åboende hemman till skatte köpa. Enligt 1808 års kungörelse skall den bonde, som befilitar sig att väl hävda det kronohemman, varå han blivit till åbo antagen, för sig och sina barn och efterkommande njuta den säkerhet, att han och de allt framgent vid hemmanet varda bibehållna och orubbade. Vid åbons frånfälle äger hans äldste son företrädesrätt till åboskapet, där han ej innehar annat eget eller kronohemmans bruk på särskilt ställe. Är äldste sonen död, skola dennes barn efter vanlig successionsordning hava samma rätt som sin fader och således företräde framför dennes yngre syskon. Endast i fall äldste sonen dött utan att lämna barn efter sig, övergår åborätten till den efter åldern honom närmast varande brodern eller hans barn och så vidare, så länge några söner efter den avgångne åbon finnas. Därefter och i fall söner eller deras barn ej äro till, förhålles på samma sätt mellan döttrarna, så att det äldsta barnet inom varje kön alltid äger företrädesrätt framför yngre syskon av samma kön. Efterlevande make, som kommit till hemmanet genom giftermål med den avlidne, får behålla hemmanet, så länge han eller hon är ogift, dock utan rätt att lösa detsamma till skatte, den avlidnes arvingar till förfång. Efterlämnar åbo flera barn, må hemmanet, om det sådant tål, klyvas i två eller flera delar och varje sådan del förses med åbo.

Den till åboskapet berättigade inrymmes i hemmanet efter föregången prövning av länsstyrelsen.

Åborätten kan överlåtas jämväl till annan än den, som enligt nu angivna bestämmelser är därtill närmast berättigad. Enligt 1808 års författning var härvid den, som jämlikt de i författningen angivna grunderna vid åbons död hade företrädesrätt till åboskapet, berättigad att inom viss tid övertaga hemmanet utan att därför behöva utgiva lösen till den som förvärvat besittningsrätten. Genom 1863 års kungörelse vidtogs här-

utinnan den viktiga förändringen, att företrädesrätt att i dylikt fall övertaga hemmanet icke skulle tillkomma fjärmare skyldemän till den förre åbon än syskonbarn och dem, som vore i lika led med dessa, varjämte företrädesrätten gjordes beroende av erläggande av den vid överlåtelsen betingade löseskillingen. Den, till vilken åborätten överlåtits, skall vid anmälan därom till länsstyrelsen uppgiva och med företeende av överlåtelsehandlingen styrka beloppet av den löseskilling, som för överlåtelsen kan vara betingad. För att lämna de till åborätten berättigade tillfälle att anmäla sig skall genom länsstyrelsens försorg kungörelse, vilken skall innehålla uppgift om löseskillingen, utfärdas och uppläsa i häradets kyrkor med föreläggande för dem, som tro sig äga bättre rätt till hemmanet, att inom natt och år från uppläsandet hos länsstyrelsen anmäla och fulltyga sin rätt samt därvid nedsätta löseskillingen ävensom ställa borgen för den ersättning, som för nödig och nyttig å egendomen under tiden nedlagd förbättring kan varda avträdaren tillerkänd. Efter utgången av nämnda tid är varje rätt till klander utesluten. Enligt praxis läser numera i regel samma kungörelseförfarande tillämpas även i andra fall än då åborätten överlåtits.

Enligt särskilda av högsta domstolen meddelade domar har åborätt till kronohemman ansetts kunna utmätas och till följd därav ingå i åbons konkurs.

I fråga om förverkande av åborätten till följd av vanhävd gäller vad i 16 kap. 4 § jordabalken sägs angående landbo jämte Kungl. Maj:ts förklaring i brev den 8 augusti 1750. Något fall, där åborätten med tillämpning av berörda föreskrifter förverkats, läser emellertid, vad allmänna kronohemman och lägenheter angår, icke under senare tider hava inträffat.

Därest åbon icke efterlämnade några bröstarvingar och ej heller förordnat om åborätten, skulle enligt tidigare bestämmelser hemmanet ånyo upplåtas under åborätt. Genom kungl. brev den 9 november 1849 förordnades emellertid, att i sådant fall frågan om det åbolediga hemmanets disponerande skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Twist om företrädesrätt till åboskap å kronohemman avgöres av länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut kan överklagas hos kammarkollegium, från vilken myndighet talan fullföljes hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten. Fråga, huruvida åborätt är förverkad eller eljest bör upphöra, tillkommer däremot allmän domstols prövning.

Kronoåbos rätt till hemmanet består i rätt att bruka jorden och tillgodonjuta dess avkastning. Beträffande inägojorden gäller denna rätt utan inskränkning. Å andra sidan har åbon skyldighet att hålla hemmanet vid makt och att väl bruka åker och äng, varjämte han har underhålls- och nybyggnadsskyldighet beträffande hemmanets hus.

I överensstämmelse med nu angivna allmänna grundsats har åbo genom uttryckliga lagstadganden i olika hänseenden likställts med ägare. Sålunda äger kronoåbo på grund av 1 kap. 17 § lagen om delning av jord på landet samma rätt att framställa och biträda yrkande om laga skifte eller att påfordra äldre

delnings bestånd, som enligt sagda lag tillkommer ägare av jord inom skifteslag. Enligt 6 § lagen den 8 november 1912 om rätt till jakt har åbo jakt-rätt å fastighetens ägor. Likaså äger han nyttja det fiske, som hör till fastigheten. Enligt 31 § 1 mom. lagen den 30 juni 1913 om gemensamhetsfiske är åbo i avseende å tillämpningen av nämnda lag att anse såsom ägare av fastigheten. I fråga om jordägarandel i gruva är åbo, jämlikt 17 § gruvstadgan, likställd med enskild ägare av fastighet. Även i avseende å de rättigheter och skyldigheter, som enligt vattenlagen äro förenade med äganderätten till fast egendom, är åbon jämlikt 14 kap. 2 § nämnda lag likställd med ägare.

Vad angår åbons rätt till skogen å hemmanet stadgas i § 34 förordningen den 26 januari 1894 angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket, att skog å kronohemman och lägenheter, som innehavas under stadgad åborätt, må, därest icke för något fall särskilda medgivanden och föreskrifter annat förmå, i allmänhet endast till husbehov av åbon användas. Dock äger, när skäl därtill förefinnas, länsstyrelsen på ansökning av åbon med-giva honom rätt att under behörigt iakttagande av den hushållningsplan, som för skogen kan varda fastställd, densamma även till avsalu begagna. Enligt kap. VII av samma förordning äro ek och storverksträd å dylika hemman i viss utsträckning förbehållna kronan. Till frågan om innebörden av stadgandena rörande åbons rätt till skog skall jag längre fram återkomma.

Med avseende å husesyn å kronohemman under stadgad åborätt äro be-stämmelserna i 27 kap. byggningabalken ännu gällande; dock är enligt förordning den 12 maj 1892 tiden för hållande av syn bestämd till vart femte år. Enligt vad jag inhämtat torde emellertid syn å åbohemman såsom regel numera icke förekomma.

Grundskatternas avskrivning — jämlikt kungörelsen den 5 juni 1885 och lagen den 2 december 1892 — omfattade jämväl ränta och kronotionde å de kronoegendomar, som kunna till skatte köpas, ehuru dessa avgälder till sin uppkomst utgjorde avrad för brukande av annans jord och icke skatt i egentlig mening. Efter grundskatteavskrivningen åtnjuter kronan icke någon avkomst av ifrågavarande egendommar.

Från olika utgångspunkter hava vid skilda tillfällen förslag framställts om revision av gällande bestämmelser om skatteköp. Då vad härvid före-kommit torde i viss mån kunna tjäna till belysning av de föreliggande spörs-målen, anhåller jag att få lämna en kort redogörelse för de härutinnan framkomna förslagen och deras behandling.

De tidigare förslagen om ändring i skatteköpsförfarandet gingo ut på av-skrivning av återstående köpeskillingar för hemman och lägenheter, som finge till skatte köpas, samt beredande av skatterätt till desamma utan lösen. Redan de för behandling av frågan om beskattningsväsendets samt uppbörds-och redogörelseverkets förenkling utsedda kommitterade — den s. k. skatte-

Förslag om beredande av skattemannarätt till kronojord utan lösen.

Skatteförenk-lingskom-mittén den 30 april 1847.

förenklingskommittén — framställde i sitt den 30 april 1847 avgivna betänkande förslag i sådant syfte. I denna del anförde kommittén bland annat följande.

Sedan staten tid efter annan åt kronojordens innehavare medgivit utvidgade rättigheter, vore förhållandet sådant, att innehavarna av rusthåll, berustade säterier och bergsmanshemman redan hade så fri dispositionsrätt, att de vore i det närmaste jämförliga med skattehemman allenast att de icke finge köpas och säljas på fullt lika sätt som de senare, samt att i avseende å övriga kronohemman huvudsakligen annan skiljaktighet icke ägde rum än att besittningsrätten vid åboledighet överginge till äldste sonen eller den arvinge, som annars efter vissa stadgade grunder vore därtill närmast berättigad och vilken även, om åbon till annan person avstode åborätten, ägde att hemmanet utan lösen tillträda, varigenom dylika hemman utgjorde en art fideikommiss. Under sådana omständigheter måste det höra till sällsynta undantag, om ett dylikt hemman återfölle till statens fria disposition, särdeles vid sådan period då behov av dess användande för statens räkning möjligen kunde inträffa, emedan i annat fall detsamma borde med en ny åbo förses. Vid övervägande av allt detta vore det uppenbart, att statens så kallade jordäganderätt till ifrågavarande kronohemman vore en benämning, som saknade all egentlig betydelse, samt att, då krononaturen icke medförde någon högre skattskyldighet, än om sådant hemman vore skatte, staten av nämnda rätt icke ägde annan fördel än att åtnjuta lösen, därest åbo ville förvärva skattemannarätt. Då innehavarna av kronojorden svårigen kunde åläggas att lösa densamma till skatte, utan sådant måste vara till deras fria vilja överlämnat, kunde skattelösen därefter som dittills endast efter hand komma att inflyta och således blott beräknas såsom en årlig inkomst. Denna inkomst hade i medeltal icke uppgått till mera än 5,843 riksdaler 24 skillingar 3 runstycken, varuti likväl tillika inbegreps lösen för de under denna tid till skatte försålda andelar av rekognitions-skogar och kronoallmänningar, så att skattelösen för äldre kronohemman, varom fråga vore, vida understege nämnda belopp, varjämte borde erinras, att denna inkomst förminskades och slutligen upphörde i den mån kronohemmanen bleve till skatte lösta.

Efter att hava erinrat, att därest kronohemmanen genast erhöle skattematur staten kunde påräkna åtskilliga inkomster av charta sigillata, enär avhandlingar om överlåtelse av åborätt endast charterades till hälften emot köpebrev samt fastebrev och inteckningar icke för kronohemman ifrågakomme, likasom deras värde ej kunde i bouppteckningar beräknas, varigenom däremot svarande chartering icke bleve av nöden, anförde kommittén bland annat följande.

Däremot medförde bibehållandet av statens jordäganderätt till kronohemmanen flera, ganska väsentliga olägenheter och även uppoffringar å statens sida, i vilket avseende kunde anmärkas: att kronobetjäningen nödgades icke blott varje tredje år utan även vid varje åboombyte anställa syn å dessa hemman, i förra fallet utan all ersättning, vilket för nämnde i allmänhet illa lönade tjänstemän utgjorde ett betungande onus; att vid tvister, som rörde dylik egendom, särskilda kronoombud måste förordnas, vilket ej sällan orsakade utgifter för staten; samt att alla frågor om åboombyten skulle av Kungl. Maj:ts befallningshavande handläggas och ofta vidare dragas under kammarkollegii och Kungl. Maj:ts prövning. Det vore emellertid efter kommitténs åsikt en icke ringa fördel, om alla dessa bestyr och den betydliga

mängd göromål, som utan något gagn för det allmänna därigenom tillskyndades tjänstemän och auktoriteter, kunde upphöra, och, då fråga vore om tillvägbringande av möjligaste enkelhet i förvaltningen, skulle denna förändring därtill mycket bidraga, vadan dess vidtagande, ensamt ur denna synpunkt, hade stora skäl för sig, även om sådant vore med någon uppoffring förenat.

Kommittén föreslog, att kronorusthåll, säterier och bergsmanshemman samt andra sådana under åborätt upplåtna kronohemman och lägenheter, vilkas åbor av Kungl. Maj:ts befallningshavande antoges och som, enligt dittills gällande stadganden, emot till staten ingående avgift, kunde till skatte köpas, och varvid således icke avsåges de hemman, som av särskilda verk och inrättningar eller fromma stiftelser på ett eller annat sätt disponerades, skulle utan lösen erhålla kronoskatte natur, under iakttagande att denna skattemannarätt för varje egendom tillfölle den person, som innehade lagligen befästad besittningsrätt eller prövades vara därtill berättigad.

Vad kommittén i denna del föreslagit upptogs icke av Kungl. Maj:t i den för 1848 års riksdag framlagda propositionen om beskattningsväsendets för-
enklning. För underlättande av skatteköp framlades i stället i samma proposition vissa förslag, vilka av riksdagen godkändes och föranledde utfärdandet av den förut omförmälda kungörelsen av den 15 december 1848.

1848 års
riksdag.

I ett den 8 januari 1869 avgivet utlåtande angående den s. k. administrativa domsrättens upphörande och förvaltningens för-
enklning i vissa hänseenden återupptog kammarkollegium skatteförenklingskommitténs nyss omförmälda förslag.

Kammarkollegium den 8
januari 1869.

Efter att hava framhållit, att alla de skäl, kommittén till stöd för förslaget anfört, enligt kollegii åsikt fortfarande ägde sin fulla giltighet, utan annan ändring än att i den mån skatteköp försiggått, de med tillsynen och vården av kronohemmanen förenade göromål och bestyr avtagit i mängd, anmärkte kollegium, hurusom det icke kunde annat än fästa uppmärksamhet, att försäljning av *lägenheterna* dittills skett i den låga proportion emot *hemmanen*, att, under det nära fyra femtedelar av de senare föryttrats, icke en tredjedel av de förra funnit avnämare. En av anledningarna till detta förhållande ansåge kollegium utan allt tvivel vara den, att vid hållna jordrannsakningar flera bland dessa lägenheter icke kunnat å marken utvisas samt blivit, då vid anställd vederbörlig undersökning de ej heller kunnat igenfinnas, ur jordeboken avförda, utan att kollegium nu vore i tillfälle uppgiva antalet på dessa lägenheter. För många andra, vilka lika litet vore till belägenhet och gränser kända, hade det oaktat och ehuru någon åbo icke på långliga tider därå antagits, skatterna likväl i behörig ordning blivit redovisade, till följd varav berörda lägenheter nu i jordeboken kvarstode. Huru det lyckats indriva alla de särskilda skattebeloppen, eller om icke uppborrdsmännen av egna medel inbetalt ett eller annat däribland, kunde kollegium icke uppgiva, men ansåge det vara otvivelaktigt, att i många fall, då någon sägen varit gängse därom, att lägenheten blivit inlagd inom ett eller annat hemmans område, hemmansägaren hellre än att vidkännas det besvär och de understundom icke obetydliga utgifter, som skulle

föranledas av en närmare undersökning om förhållandet, underkastat sig att årligen betala även lägenhetens vanligtvis ringa skatt. Att en i förenämnda belägenhet stadd hemmansägare, i saknad som han vore av varje slags åtkomsthändling, skulle anse mödan värt att till skatteköp sig anmäla eller vilja vidkännas omgången och kostnaden därför, finge ingalunda förutsättas. Och trodde sig kollegium sålunda hava givit fullgiltiga skäl för antagandet, att de köpeskillingsbelopp, som blivit beräknade, icke, åtminstone vad lägenheterna beträffade, skulle fullständigt inflyta, och lika säkert vore, att vad för dem likasom för hemmanen inginge komme att endast småningom inflyta och med belopp, som med åren förminskades. — En ibland de omständigheter, vilka fördröjde skatteköpen, funne sig kollegium nu desto mindre böra förbigå, som densamma även i övrigt visat sig medföra beklagansvärda och för enskilde förlustbringande verkningar, de där icke vidare skulle uppstå, därest det förevarande förslaget bleve antaget. Denna skatteköpen fördröjande omständighet vore, att ett ej ringa antal kronoåbor trodde sig med full äganderätt redan innehava de hemman och lägenheter, som de brukade och besutte. Denna deras övertygelse kunde i viss mån vara ursäktlig. Den grundade sig på kändedomen därav, att lagfart på kronojord icke finge av domstol beviljas, och tillförsikten därpå att de uppbud och de fastebrev, som för dem och deras fångesmän ofta i flera led blivit av domstolar meddelade, innefattade om jordens rätta natur ett fullständigt bevis, vida säkrare och tillförlitligare än det, som skulle kunna erhållas av kronans jordeböcker, vilka, såsom tillföre aldri underkastade en allvarlig och genomförd granskning, kunde i detta hänseende vara och vid närmare undersökning ej sällan befunnits oriktiga. Följder av dylika misstag om jordnaturen hade varit, att rättegångar uppstått och genom instanserna fullföljts därom, huruvida köpslut om hemman, å vilka, såsom skatte, säljaren erhållit oklandrad lagfart, skulle, efter det egendomens rätta natur av krono blivit uppdagad, vara för köparen förbindande eller icke, ävensom att fordringsägare, vilka, då fastebrev blivit uppvisat, ansett sig trygga i avseende å hemmanets skattenatur och därför icke tvekat att antaga däruti erbjuden in-teckning såsom full säkerhet för lämnad försträckning, sedermera, när misstaget blivit upplyst, funnit in-teckningen utan allt värde. I övrigt komme enligt kollegii åsikt genom förenämnda kronoegendomars samtidiga förvandling till skatte att vinnas den fördel, att dessa egendomar i de då för hela riket under arbete varande jordeböcker kunde under sin nya titel omföras.

På grund av vad sålunda blivit i ämnet anført hemställde kollegium, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag av enahanda innebörd som det av skatteförenklingskommittén på sin tid framställda.

Med anledning av vad kollegium sålunda anført föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 20 till 1870 års riksdag att med upphävande av kungörelsen den 15 december 1848 måtte förordnas:

1:o) att skattemannarätt icke allenast till kronorusthåll, säterier och bergsmanshemman utan ock till andra sådana under åborätt upplättna, kronan tillhöriga hemman och lägenheter, vilkas åbor av Kungl. Maj:ts befallningshavande antoges och som enligt dittills gällande föreskrifter emot till statsverket ingående avgift kunde till skatte köpas, skulle utan erläggande av särskild köpeskillning eller annan avgift, tillkomma den person, som därå vid den tid, då denna förändring vidtog, innehade lagligen befastad, med

skatteköpsrätt förenad besittning eller prövades vara därtill berättigad; samt

2:o) att, efter behörig utredning angående innehavarens besittningsrätt och när densamma funnits vara ostridig och av beskaffenhet att, enligt dittills gällande stadganden, skatteköpsrätt därmed varit förenad, Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle hava att förordna om nämnda hemmans och lägenheters omföring i jordeboken ifrån krono till skatte och därom hos kammarkollegium göra anmälan; därvid Kungl. Maj:ts befallningshavandes resolution i ämnet, vilken skulle skrivas på stämplat papper och beläggas med lösen såsom för resolutioner i allmänhet vore stadgat, komme att utgöra den handling, varmed skattemannarätten bestyrktes.

Kungl. Maj:ts förslag vann emellertid icke riksdagens bifall. I skrivelse den 10 maj 1870, nr 49, anförde riksdagen härom bland annat följande. Vid behandling av detta ärende hade riksdagen visserligen å ena sidan funnit, att den föreslagna åtgärden onekligen skulle i sin mån bidraga till en önskvärd förenkling av förvaltningen och det särdeles invecklade kameralväsendet, samt att denna fördel skulle vinnas utan någon avsevärd uppoffring från det allmänna. Men å andra sidan syntes enligt riksdagens tanke icke utan skäl kunna ifrågasättas, huruvida icke samma mål inom en icke alltför avlägsen framtid kunde vinnas utan vidtagande av någon sådan åtgärd, som Kungl. Maj:t föreslagit. Då skatteköpen under gällande lagstiftning visat sig ganska skyndsamt fortgå, hade det syntes riksdagen icke vara av verkligt behov påkallat att däri för det dåvarande vidtaga någon förändring, helst skatteköpens vidare fortgående syntes kunna i väsentlig mån påskyndas, därigenom att sådana förteckningar över kronohemman och lägenheter, som i kungörelsen den 15 december 1848 omförmäldes, icke blott för en gång utan åtminstone vart annat år upplästes från predikstolarna i socknekyrkorna och ansloges vid tingsställena, genom vilken åtgärd dessutom skulle förebyggas sådana misstag i avseende å hemmanens och lägenheternas natur, som, enligt vad i propositionen omförmäldes, på flera ställen förelupit. I anslutning härtill anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes anbefalla, att sådana förteckningar över till skatte icke lösta kronohemman och lägenheter, som i kungörelsen den 15 december 1848 omförmäldes, måtte åtminstone vart annat år uppläsas från predikstolarna i de socknars kyrkor, där hemmanen eller lägenheterna vore belägna, och vid tingsställena anslås.

Med anledning härav förständigades genom kungl. cirkulär den 19 augusti 1870 länsstyrelserna att låta, tills vidare och intill dess annorlunda kunde varda förordnat, vart annat år särskilt för varje socken och tingslag upprätta förteckningar å alla hemman och lägenheter, som, ehuru av beskaffenhet att kunna till skatte köpas, ännu icke blivit till skatte omförda, för att uppläsas i kyrkorna och anslås vid tingsställena.

Förslaget om omförande till skatte utan lösen av ifrågavarande hemman

Kungl. cirkulär den 19 augusti 1870.

1872 års riksdag.

och lägenheter upptogs ånyo i en vid 1872 års riksdag väckt motion men föranledde ej heller vid detta tillfälle någon riksdagens åtgärd.

1905 års riksdag.

Vid 1905 års riksdag yrkades i en inom andra kammaren väckt motion, att den återstående skatteköpeskillingen skulle avskrivas för alla de hemman och lägenheter, som finge till skatte lösas. Motionen avstyrktes av statsutskottet och föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Riksdagens skrivelse den 19 maj 1906.

Jämväl vid 1906 års riksdag väcktes inom andra kammaren en motion i enahanda syfte. I anledning härav anhöll riksdagen i skrivelse den 19 maj 1906, nr 133, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, huruvida sådana under åborätt upplåtna kronan tillhöriga hemman och lägenheter, som kunde till skatte lösas, kunde få utan erläggande av särskild köpeskillning eller annan avgäld förvärvas av den person, som därå innehade med skatteköpsrätt förenad besittning eller prövades vara därtill berättigad, samt sedermera i jordeboken omföras från krono till skatte, ävensom till riksdagen inkomma med det förslag, en sådan utredning kunde föranleda. Därvid anförde riksdagen, bland annat, att då ett efterskänkande av de obetydliga skatteköpeskillningarna för dessa hemman och lägenheter antagligen komme att uppvägas av stämpelavgifterna å köpebrevens samt andra ifrågavarande fastigheter rörande handlingar och sålunda icke medföra någon eller i allt fall icke någon avsevärd förlust för statsverket, riksdagen funne anledning föreligga att föranstalta om utredning, huruvida icke ett sådant efterskänkande borde äga rum. Mot en dylik åtgärd hade anförts, att den måste förutsätta vidlyftiga och besvärliga undersökningar om åbornas besittningsrätt, vilken i många fall icke torde vara fullt ostridig. Men riksdagen föreställde sig, att kammarkollegium vid uppläggande av de nya jordeböckerna, varom förslag vore under utarbetande inom kammarkollegium, därest ifrågavarande kronohemmansåbor skulle anses böra såsom sådana i dem införas, icke komme att föranstalta om ett sådant införande utan att förut hava underkastat deras rätt till innehavet vederbörlig granskning, vadan i båda fallen undersökningar i förevarande avseende komme att äga rum.

Kammarkollegii utlåtande den 10 december 1915.

Häröver avgav kammarkollegium den 10 december 1915 utlåtande. Efter att hava meddelat, att fråga om upprättande av nya jordeböcker förfallit, anförde kollegium därvid bland annat följande.

Riksdagen syntes hava utgått från den föreställningen, att jordeböckerna, vad ifrågakomna hemman och lägenheter anginge, skulle innefatta uppgift om, vilka såsom åbor innehade dem, och att jämväl i de jordeböcker, varom förslag till uppläggande förekom vid tiden för riksdagens skrivelse, uppgift i enahanda avseende skulle komma att införas. Detta antagande överensstämde emellertid icke med verkliga förhållandet. De äldre jordeböckerna — vilka hade upprättats nästan årligen och utgjort så att säga verifikation till landsboksräkenskaperna — hade visserligen uppgifter i angivna hänseende, men sådana uppgifter hade i följd av jordebokssystemets omgestaltning icke kommit att inflyta i de senast upprättade, gällande jordeböckerna, och det hade icke heller varit meningen, att i de jordeböcker, om

vilkas uppläggande förslag varit före, intaga dylika speciella upplysningar, och detta så mycket mindre som kollegium, om detta skulle, såsom riksdagen synts hava förutsatt, i första hand pröva, vem åboskap till kronojord rätteligen tillkomme, då skulle hava att från de olika orterna införskaffa allt det material, som skulle utgöra grundvalen för ett dylikt bedömande. Försök till granskning om rätten till innehav av åborätt hade visserligen skett beträffande fyra län, men hade undersökningen visat sig vara synnerligen tidsödande, vartill ju komme att vid en tidpunkt möjligen kunna resultat ofta i följd av den ständiga växling i innehavet av åborätt, som ägde rum, inom helt kort tid skulle förlora sin betydelse för det ändamål riksdagen därmed avsett. — Vad själva saken anginge, ansåge sig kollegium, då någon giltig anledning icke föreläge, varför kronan utan vederlag skulle avstå från sin äganderätt till ifrågavarande hemman och lägenheter, och detta så mycket mindre som ju kronan alltid på grund av Kungl. Maj:ts brev den 9 november och kollegii därpå grundade cirkulärbrev den 13 december 1849 angående åbolediga kronohemmans disponerande hade den möjligheten öppen att vid inträffande åboledighet med sin äganderätt förena en fri och oinskränkt dispositionsrätt över fastigheterna, böra hemställa, att riksdagens skrivelse icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Under det sålunda yrkanden framkommit om de ifrågavarande kronoegendomarnas omförande till skatte utan lösen, hava emellertid förslag framförts även om inskränkning i eller upphävande av rätten till skatteköp.

Vid 1912 års riksdag hemställdes i en inom andra kammaren väckt motion, att riksdagen måtte för sin del besluta, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skulle i allo tills vidare upphöra att gälla.

Jordbruksutskottet, som avgav utlåtande över motionen, ansåg sig i fråga om sådana kronoåbor, vilka kunde antagas själva bruka den upplåtna marken, icke kunna tillstyrka upphävande av den sedan århundraden tillbaka förefintliga rätten att på visst sätt och under vissa villkor få den brukade jorden köpt ellet omförd till skatte. Däremot ställde sig saken enligt utskottets mening annorlunda, då fråga vore om bolag eller andra icke individuella rättssubjekt. Utskottet hemställde därför, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning kronojord, som kunde bliva föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehades av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, hurvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas, samt, därest Kungl. Maj:t funne sådant erforderligt, för riksdagen framlägga förslag om suspenderande under den tid utredningen påginge av nyss omförmälda rätt. I en av sju utskottsledamöter avgiven reservation yrkades avslag å motionen. Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men avlogs av första kammaren.

Vid 1913 och 1915 års riksdagar väcktes motioner i samma syfte, och ärendet fick i huvudsak samma utgång i riksdagens båda kamrar.

Förslag om inskränkning i eller upphävande av rätten till skatteköp.

1912 års riksdag.

1913 och 1915 års riksdagar.

Motion vid
1919 års lag-
tima riksdag.

I en vid 1919 års lagtima riksdag inom andra kammaren väckt motion yrkades, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära skyndsamma åtgärder och förslag till riksdagen därom, att bolags förvärv av åborätt och skatteköp av kronojord måtte fortast möjligt förhindras och upphöra.

Kammar-
kollegii ut-
låtande den
17 april 1919.

I ett över denna motion den 17 april 1919 avgivet yttrande anförde kammarkollegium bland annat följande.

Vad anginge den väckta frågan om åtgärder till förhindrande av bolags förvärv av åborätt och skatteköp av kronojord, vore att iakttaga, att enligt gällande rättstillämpning den norrländska förbudslagen torde få anses utgöra hinder mot förvärv efter lagens ikraftträdande av åborätt till krononybyggen, samt att de fall, då bolag på grund av tidigare förvärvad åborätt erhållit skattemannarätt till sådan jord, alltmera avtagit i antal, varför frågan i denna del numera syntes sakna praktisk betydelse. Ansökan av bolag om skatteköp av kronojord enligt kungl. kungörelsen den 15 december 1848 hade icke förelegat annat än i rena undantagsfall. Kollegium sammanfattade sin åsikt angående spörsmålet sålunda, att frågan på grund av förhållandenas egen utveckling knappast längre ägde sådan praktisk betydelse, som skulle motivera en lagstiftningsåtgärd i motionens syfte. En annan fråga vore den, huruvida rätten att skatteköpa kronoegendom fortfarande över huvud borde bibehållas eller, om så funnes böra ske, huruvida de mer eller mindre ålderdomliga stadgandena om skatteköp icke borde överses och jämkas till bättre överensstämmelse med förhandenvarande ekonomiska och samhällsliga förhållanden. Dessa stadganden kunde nämligen — särskilt beträffande under bruk skatteköpta, till kronan återvunna åbohemman — lätt försätta kronan i situationen att utan rimligt vederlag bliva avhänd sin fasta egendom under omständigheter, som näppeligen stode i god överensstämmelse med modern rättsuppfattning. Kollegium uttalade alltså som sin mening, att en revision av gällande bestämmelser om skatteköp vore önskelig samt att, för att denna revision icke skulle fullständigt förfela sitt ändamål, en suspension av skatteköpsrätten under tiden för revisionen vore nödvändig.

Andra lagut-
skottet vid
1919 års lag-
tima riksdag.

Motionen behandlades av andra lagutskottet, som i avgivet utlåtande anförde bland annat följande.

Vad först anginge frågan om aktiebolags förvärv av åborätt till eller skatteköp av kronan tillhörig jord, hade utskottet i likhet med kammarkollegium funnit denna fråga numera vara av så ringa praktisk betydelse, att det icke syntes lämpligt att vidtaga lagstiftningsåtgärd enbart i syfte att förhindra dylika förvärv.

Däremot hade utskottet ansett frågan om revision av det svenska skatteköpsväsendet, sådant det för närvarande bestode och verkade, vara av den betydelsefulla och trängande art, att utskottet funnit sig böra till behandling upptaga nämnda fråga, även i den mån den finge anses falla utom ramen av motionärernas yrkanden. Utskottet hyste i denna fråga en uppfattning, som i allt väsentligt överensstämde med den av kammarkollegium i dess utlåtanden uttalade.

Det syntes nämligen ur de av kollegium anförda synpunkterna vara uppenbart, att även om skatteköpsinstitutet vid dess upprättande icke varit stridande mot grunderna för god statshushållning och varit ändamålsenligt för de därmed avsedda syftena, detta icke kunde anses gälla för närvarande,

i allt fall icke i den form institutet enligt gällande ålderdomliga, ett flertal gånger ändrade bestämmelser för närvarande hade. Stora förluster kunde tillskyndas kronan, utan att därigenom berättigade enskilda intressen på motsvarande sätt befrämjades, och kronan saknade fullständigt kontroll över att den sålda fastigheten komme till lämplig användning och att befintliga åboars intressen iakttoges. Utskottet ansåge alltså, att en allmän revision borde företagas av gällande bestämmelser rörande skatteköp. Detta syntes böra gälla såväl rekognitionshemman som hemman, vilka eljest vore underkastade skatteköpsmöjlighet. Ändamålet med en sådan revision, som alltså föresloges, syntes böra vara att åstadkomma enhetliga, fullständiga regler rörande dispositionen över ifrågavarande slag av kronojord, varvid hänsyn borde tagas till moderna statsekonomiska och sociala synpunkter samt jämväl övervägas, huruvida de enskildes lösningsrätt borde i reviderad form bestå eller ersättas med andra regler för rättsförhållandets ordnande. Därvid syntes böra iakttagas, att nu i vissa fall för åboar befintlig lösningsrätt icke rubbades på ett sätt, som strede mot nutida strävanden att stödja egnahemsbildning och jordkolonisation.

Då ett dylikt revisionsarbete sannolikt måste bliva jämförelsevis långvarigt, hölle utskottet i likhet med kammarkollegium före, att, för undvikande av skatteköpens påskyndande i avsikt att undgå en kommande lagstiftning, gällande bestämmelser borde tillsvidare sättas ur tillämpning och skatteköpsförfarande därigenom förhindras eller uppehållas, dock att dylik suspension ej syntes böra ifrågakomma, såvitt anginge skatteomföring av krononybyggen.

På grund av vad sålunda anförts hemställde utskottet, bland annat, att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av allmän och fullständig revision av gällande bestämmelser angående skatteköp, dels ock för sin del besluta, att tillämpning av sagda bestämmelser, i andra fall än så vitt anginge skatteomföring av krononybyggen, tills vidare icke skulle äga rum.

Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men avslogs av den första, vadan alltså frågan vid nämnda riksdag hade förfallit.

Såsom jag tidigare nämnt upptogs frågan av Kungl. Maj:t i proposition nr 11 till 1919 års urtima riksdag. Enligt det vid sagda proposition fogade utdraget av statsrådsprotokollet över finansärenden den 2 augusti 1919 anförde departementschefen huvudsakligen följande.

Såsom kammarkollegium framhållit kunde de nu gällande, mer eller mindre föräldrade bestämmelserna om skatteköp lätt föranleda, att kronan utan rimligt vederlag avhändes sin fasta egendom under omständigheter, som icke stode i god överensstämmelse med allmän rättsuppfattning. Departementschefen funne det därför samt på de av kammarkollegium och riksdagens andra lagutskott anförda skäl i hög grad påkallat, att en allmän revision av gällande bestämmelser angående skatteköp, så snart ske kunde, komme till stånd; och departementschefen kunde, även i vad anginge ett provisoriskt förbud av skatteköp i avbidan på den sålunda erforderliga utredningen, inskränka sig till att åberopa de skäl, som anförts av kollegium och utskottet, vars hemställan i ifrågavarande delar biträts av riksdagens andra kammare. Några konstitutionella eller juridiska hinder för en sådan åtgärd funne ej heller departementschefen vara för handen.

Frågans behandling i kamrarna.

Kungl. Maj:ts proposition nr 11 till 1919 års urtima riksdag.

Riksdagens
skrivelse den
9 oktober
1919.

I skrivelse den 9 oktober 1919, nr 19, vari riksdagen tillkännagav, att propositionen av riksdagen bifallits, anförde riksdagen, bland annat, följande.

På de skäl, som chefen för finansdepartementet anfört, funne riksdagen angeläget, att en allmän revision av bestämmelserna angående skatteköp komme till stånd. Syftet borde härvid enligt riksdagens mening vara i första hand att, sedan de rättsförhållanden, som berördes av dessa bestämmelser, blivit utredda, på grundval härav ett förslag uppgjordes, varigenom ordning och reda infördes i hithörande, för närvarande bristfälligt reglerade förhållanden. Särskilt ville riksdagen framhålla önskvärdheten av att vid utarbetandet av ett sådant förslag toges under omprövning, huruvida icke åboar, vilka själva brukade sin jord, eller med dem likställda kunde bibehållas vid lämpligt anordnad lösningsrätt till inägojord, samt att jämväl tillsåges att deras husbehov av skog kunde tillgodoses. Vidare delade riksdagen departementschefens uppfattning därom att, i avbidan på utredningens resultat, ett provisoriskt förbud av skatteköp måste meddelas, om icke utredningens resultat skulle äventyras.

Utredning
rörande de
fastigheter, å
vilka skatte-
köpsbestäm-
melserna äro
tillämpliga.

På sätt förut nämnts, har genom särskilt tillkallad sakkunnig utredning verkställts rörande de fastigheter, å vilka bestämmelserna om skatteköp äro tillämpliga.

De av den sakkunnige — numera borgarrådet Söderlund — upprättade förteckningarna över kronoegendomar under enskild disposition upptaga sammanlagt 3,193 egendomar, som kunna till skatte köpas men vilka ännu icke skatteköpts. Av dessa fastigheter utgöra 301 hemman eller hemmansdelar om tillhopa 26.77 mantal. De upprättade förteckningarna innehålla uppgifter — i den mån sådana kunnat erhållas — angående fastigheternas areal, med särskilt angivande av inrösningsjord och avrösningsjord, den fastställda skatteköpeskillningens belopp, vid 1922 års fastighetstaxering åsatt taxeringsvärde, besittningsrättshavarens namn samt huruvida besittningsrättshavaren själv brukar och bebor fastigheten, huruvida besittningsrätten blivit lagligen erkänd (genom besittningsrättshavarens inrymning såsom åbo) samt huruvida lagfart blivit å fastigheten meddelad, m. m.

Med avseende å ett mycket stort antal lägenheter innehålla förteckningarna uppgift om att i samband med arbetet å jordregistrets uppläggande anmälan jämlikt § 27 i jordregisterförordningen blivit av vederbörande överlantmätare gjord därom, att fastigheten, ehuru upptagen i jordeboken, är att anse såsom icke för sig bestående eller ej vidare befintlig. Beträffande dylika lägenheter har i stor utsträckning förekommit, att de ingått i skifte tillsammans med det eller de hemman, under vilka de nyttjats, utan att några ägor vid skiftesförrättningen utlagts för desamma. De av överlantmätarna gjorda anmälningarna prövas av kammarkollegium. I den mån den verkställda utredningen giver vid handen, att lägenheterna äro obefintliga eller äro att anse såsom i kameralt hänseende icke för sig bestående fastigheter, förordnar kammarkollegium om deras uteslutande ur jordeboken. I denna ordning hava ett stort antal av de lägenheter, som uppförts i för-

teckningarna, sedermera blivit ur jordeboken uteslutna. I några fall hava vidare i förteckningarna angivna fastigheter blivit omförda till skatte eller -- i anledning av kronans förvärv av besittningsrätten — till kronoegendomar under allmän disposition, till följd varav skatteköpsförfattningarna icke längre äro å dem tillämpliga.

Med hänsyn till de förändringar, som sålunda inträffat efter förteckningarnas upprättande, hava dessa blivit genomgångna och jämförda med jordeböckerna. Efter denna granskning kvarstå såsom kronoegendomar under enskild disposition, vilka kunna till skatte köpas, 2,050 fastigheter, varav 289 hemman eller hemmansdelar om sammanlagt 25.38 mantal¹ samt 1,761 lägenheter. Ej mindre än 1,131 av de i förteckningarna uppförda lägenheterna hava alltså uteslutits ur jordeböckerna eller omförts till skatte eller krono under allmän disposition.

Över de kvarstående fastigheterna hava upprättats tvenne länsvis uppställda sammandragstabeller, upptagande den ena hemman eller hemmansdelar, den andra lägenheter. Dessa tabeller torde få såsom bilagor nr 1 och 2 fogas vid statsrådsprotokollet.

De i förteckningarna kvarstående lägenheter, som enligt vad utredningen givit vid handen äro till läget okända eller beträffande vilka eljest anmälan enligt § 27 i jordregisterförordningen blivit gjord, hava i tabellen upptagits under rubriken »obefintliga». Såsom dylika redovisas i tabellen 247 lägenheter. Det är att antaga, att flertalet av dessa lägenheter komma att, i den mån ifrågavarande anmälningar bliva slutligen handlagda, ur jordeboken uteslutas.

Trots egendomarnas krononatur har i ett jämförelsevis stort antal fall lagfart för enskilda meddelats å desamma. Beträffande en väsentlig del av sist avsedda fastigheter torde innehavarna genom tjuguarig hävd vara skyddade mot klander från kronans sida. De lagfarna egendomarna utgöras — såvitt upplysning därom kunnat vid utredningen vinnas — av 61 hemman eller hemmansdelar om tillhoppa 7.31 mantal samt 151 lägenheter. Skatteköpeskillingarna för de lagfarna fastigheterna uppgå till sammanlagt 2,439 kronor 22 öre.

Frånräknas de fastigheter, å vilka lagfart meddelats eller vilka redovisas såsom obefintliga, återstå 228 hemman eller hemmansdelar om tillhoppa 18.07 mantal samt 1,363 lägenheter. Skatteköpeskillingarna för de förra uppgå till sammanlagt 2,049 kronor 2 öre, för de senare till 6,268 kronor 74 öre eller tillhoppa 8,317 kronor 76 öre. Taxeringsvärdena å dessa fastigheter uppgå till sammanlagt inemot 1,800,000 kronor. Härvid är emellertid att märka, att särskilda taxeringsvärden icke blivit åsatta ett rätt betydande antal fastigheter.

Av de sammanlagt 1,761 i tabellen upptagna lägenheterna redovisas 102 i jordeboken såsom fiskerier. De å dessa belöpande skatteköpeskillingarna

¹ Här i har inräknats det förut omnämnda ännu kvarvarande kronosäteriet.

och taxeringsvärdena uppgå till 1,336 kronor 58 öre respektive 91,000 kronor.

Flera av de förslag, som före tillkomsten av 1919 års förbud mot skatteköp framställdes rörande inskränkning i rätten till skatteköp togo såsom förut nämnts särskilt sikte på frågan om bolags förvärv av kronojord genom skatteköp. Med hänsyn härtill har en särskild sammanställning gjorts av de i förteckningarna upptagna fastigheter, vilka innehavas av bolag. En på grundval av denna sammanställning upprättad tabell torde få såsom bilaga nr 3 fogas vid statsrådsprotokollet. Därav framgår, att 9 hemman eller hemmansdelar om sammanlagt 0.99 mantal samt 195 lägenheter innehavas av bolag. Av lägenheterna redovisas 31 såsom obefintliga. Å 3 hemman om tillhoppa 0.42 mantal samt å 42 lägenheter har lagfart meddelats. För övriga 6 hemman eller hemmansdelar om tillhoppa 0.57 mantal och 122 lägenheter uppgå skatteköpeskillingarna till sammanlagt 674 kronor 66 öre och taxeringsvärdena till sammanlagt 145,000 kronor.

I detta sammanhang torde böra framhållas, att de i lagarna den 4 maj 1906 och den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom givna bestämmelserna äga tillämpning jämväl å bolags förvärv av åborätt till kronoegendomar under enskild disposition eller skatteköp av sådana egendommar. Däremot har genom Kungl. Maj:ts i regeringsrätten i särskilda mål meddelade utslag¹ fastslagits, att hinder icke möter för bolag att antagas till åbo å kronoegendom eller att få sådan egendom skatteomförd, därest bolaget fått åborätten på sig överlåten, innan 1906 års lag trädde i kraft. Under det att 1906 års lag icke ägde tillämpning å fastighet, som vid tiden för lagens trädande i kraft ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet, kräves enligt 1925 års lag Kungl. Maj:ts tillstånd för bolag att i sådant fall förvärva fastighet. Denna skärpning gäller efter sistnämnda lags ikraftträdande även beträffande bolags förvärv av åborätt till egendom, varom här är fråga.

På sätt framgår av den förut lämnade redogörelsen, tillstyrkte kammarkollegium i sitt den 17 april 1919 avgivna utlåtande skatteköpens suspenderande särskilt med tanke på sådana under bruk skatteköpta åbohemman, som redan återvunnits eller kunde komma att återvinnas till kronan. Med hänsyn till den uppmärksamhet, som under förarbetena till nu gällande förbud mot skatteköp ägnades denna art av kronoegendomar, må nämnas, att de hemman, som, efter att tidigare hava varit under bruk skatteköpta, numera av kronan genom rättegång återvunnits, äro: $\frac{5}{8}$ mantal Måshult nr 1 Norregården i Bondstorps socken, Jönköpings län; $\frac{1}{4}$ mantal Nygård nr 1 och $\frac{1}{4}$ mantal Yttratorp nr 1 i Hälleberga socken, Kronobergs län; $\frac{129}{512}$ mantal Hallen nr 7 i Hanebo socken, Gävleborgs län; samt $\frac{23}{256}$ mantal

¹ Se ref. nr 90 i regeringsrättens årsbok för år 1909 samt nr 53 och 85 för år 1910.

Jämtön nr 5 i Råneå socken, Norrbottens län. Dessutom har kronan i samband med inköp av fastigheter för skogsväsendets räkning återförvärvat följande under bruk skatteköpta hemman, nämligen $\frac{3}{8}$ mantal Trehörningen nr 1 i Finnerödja socken samt $\frac{1}{8}$ mantal Djäkntorp nr 1, $\frac{1}{4}$ mantal Spåndalen nr 1 och $\frac{1}{8}$ mantal Svärtebäcken nr 1 i Udenäs socken, allt Skaraborgs län. Närmare uppgifter rörande samtliga ifrågavarande hemman hava sammanställts i en särskild tablå, vilken torde få såsom bilaga nr 4 fogas vid statsrådsprotokollet.

Av väsentlig betydelse för bedömandet av de föreliggande spörsmålen är frågan, i vilken utsträckning åbo å kronohemman under stadgad åborätt äger tillgodogöra sig avkastningen av hemmanets skog. I denna fråga har såsom förut nämnts utredning verkstälts av justitierådet Alexanderson. I sin i ämnet avgivna promemoria, vilken torde få såsom bilaga nr 5 fogas till statsrådsprotokollet, har justitierådet Alexanderson såsom slutresultat av undersökningen uttalat, att kronan måste anses hava genom en småningom försiggången historisk utveckling, som slutligen befastats genom uttryckliga författningsbestämmelser, tillkomna under båda statsmakternas medverkan, avstått från allt anspråk på avkastning av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och storverksträd, samt medgivit att, i den mån tillgång av skog utöver husbehovet konstaterats vara för handen, denna må av åbon under iakttagande av givna kontrollföreskrifter — olika för olika delar av landet — fritt disponeras. En starkt medverkande faktor vid denna utveckling har tydligen — anför justitierådet Alexanderson vidare — varit, att såsom på 1850-talet genom en av skogslagstiftningskommittén föranstaltad undersökning konstaterades, redan då högst få kronohemman med tillgång över husbehovet eller ens tillräcklig för husbehovet funnos i behåll. En annan faktor har varit rättsövertygelsen, att den i 1789 års förordning åbostammen tillförsäkrade rätten att skattelösa vore ovillkorligt gällande och kronans eventuella rättsanspråk således av den mest prekära art.

Beträffande särskilt de under bruk skatteköpta, till kronan återvunna hemmanen har justitierådet Alexanderson yttrat, att enligt hans mening några hållbara grunder mot deras jämställande med övriga åbohemman icke kunna anföras. Justitierådet Alexanderson har också ansett den slutsatsen oavvislig, att efter hemmans återfall åbon efter vunnen inrymning är att likställa med annan kronoåbo jämväl beträffande dispositionsrätt över hemmanets skog.

I detta sammanhang må nämnas, att beträffande det förut omnämnda hemmanet Måshult nr 1 Norregården Kungl. Maj:t i statsrådet i ett genom resolution den 18 maj 1928 avgjort besvärsmål angående tillstånd för åborna att till avsalu begagna hemmanets skog, förklarat dem, vilka såsom åbor innehade ifrågavarande hemman, berättigade att under behörigt iakttagande av den hushållningsplan, som för skogen å hemmanet kunde bliva

Utredning angående åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt.

fastställd, tills vidare, intill dess annorlunda kunde varda förordnat, densamma även till avsalu begagna.

1929 års riksdag.

Såsom jag förut i korthet angivit, föreligger även en av 1929 års riksdag gjord framställning i ämnet. Härom ber jag att vidare få meddela följande.

Motioner om upphävande av förbudet mot skatteköp.

I två likalydande motioner yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till upphävande av förbudet mot skatteköp.

Kammarkollegii utlåtande den 22 februari 1929.

Över motionerna avgav kammarkollegium den 22 februari 1929 infortrat utlåtande och anförde därvid, efter att hava redogjort för tillkomsten av ifrågavarande förbud, följande.

Såsom av det anförda framginge, hade det nu gällande förbudet mot skatteköp tillkommit för att ej äventyra resultatet av en blivande revision utav gällande bestämmelser angående skatteköp. Vid förbudets tillkomst hade emellertid uttryckligen förutsatts, att det skulle bliva av jämförelsevis kort varaktighet. Detta oaktat hade förbudet kommit att bestå i snart tio år. Vid sådant förhållande måste det givetvis anses önskvärt, att förbudet snarast möjligt upphörde att gälla. En revision av bestämmelserna angående skatteköp torde ansetts önskvärd huvudsakligen ur statsekonomisk synpunkt, vilket förhållande åter föranlett tillkomsten av ifrågavarande förbud, men torde det från nämnda synpunkt viktigaste skälet för en revision numera ha bortfallit. I sitt den 17 april 1919 avgivna utlåtande hade kollegium föranletts att förordna en allmän revision av bestämmelserna angående skatteköp särskilt med tanke på de under bruk skatteköpta åbohemman, vilka redan återvunnits eller kunde komma att återvinnas till kronan.

Efter en erinran om de slutsatser, till vilka justitierådet Alexanderson kommit i sin utredning i fråga om åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt, har kollegium vidare anført följande. Av justitierådet Alexandersons utredning framginge, att kronan varken genom att vid skatteförsäljningar av kronohemman, som innehades under stadgad åborätt, undantaga hemmanens skogsmark eller eljest genom förändrad lagstiftning om skatteköp kunde, utan frångående av vedertagna lagstiftningsgrundsatser, komma i åtnjutande av någon rätt till skogsmarken och dess avkastning. Då detta emellertid varit det förnämsta syftet med förbudet mot skatteköp, syntes förbudets upprätthållande icke längre vara motiverat. Kollegium, som icke ansåge särskilda bestämmelser erforderliga beträffande vissa i motionerna särskilt omförmälda kronolägenheter i de skånska fiskelägena, funne alltså för sin del icke anledning till erinran mot den i motionerna gjorda framställningen.

Andra lagutskottet vid 1929 års riksdag.

Andra lagutskottet yttrade i utlåtande över motionerna bland annat följande.

Skälet för den allmänna revision av bestämmelserna angående skatteköp,

vilken ifrågasatts i 1919 års proposition om provisoriskt förbud av skatteköp, hade varit farhågan att kronan skulle kunna utan rimligt vederlag avhändas sin fasta egendom under omständigheter, som icke stode i god överensstämmelse med allmän rättsuppfattning. Revisionen hade förordats av kammarkollegium särskilt med tanke på de under bruk skatteköpta åbohemman, vilka redan återvunnits eller kunde komma att återvinnas till kronan. Frågan om aktiebolags förvärv av åborätt till eller skatteköp av kronan tillhörig jord hade däremot ansetts vara av ringa praktisk betydelse. Det hade varit med hänsyn till den sålunda avsedda revisionen som beslutet om provisoriskt förbud av skatteköp år 1919 fattats.

I sitt till utskottet avgivna yttrande hade kammarkollegium uttalat, att av justitierådet Alexandersons utredning framginge att kronan varken genom att vid skatteförsäljningar av kronohemman, som innehades under stadgad åborätt, undantaga hemmanens skogsmark eller eljest genom förändrad lagstiftning om skatteköp kunde, utan frångående av vedertagna lagstiftningsgrundsatser, komma i åtnjutande av någon rätt till skogsmarken och dess avkastning. Då³ detta emellertid varit det förnämsta syftet med förbudet av skatteköp, hade kammarkollegium ansett, att förbudets upprätthållande icke längre vore motiverat.

Då det provisoriska förbudet mot skatteköp icke syntes böra bibehållas längre än det allmännas intresse krävde, syntes anledning föreligga, att den ifrågasatta utredningen skyndsamt slutfördes och att såvitt möjligt för 1930 års riksdag framlades det förslag, vartill densamma kunde föranleda.

På grund härav hemställde utskottet, att riksdagen med anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den i Kungl. Maj:ts proposition nr 11 till 1919 års urtima riksdag omnämnda revisionen av gällande bestämmelser för skatteköp måtte skyndsamt slutföras och att det förslag, vartill denna revision kunde föranleda, måtte såvitt möjligt föreläggas 1930 års riksdag.

Denna hemställan bifölls av båda kamrarna utan debatt.

Frågans behandling i kamrarna.

Syftet med utfärdandet av nu gällande provisoriska förbud mot skatteköp var, såsom av den föregående redogörelsen framgår, att vinna tid för verkställande av utredning angående den kronans jord, som är underkastad bestämmelserna om skatteköp, ävensom rörande lämpligheten av en revision av dessa bestämmelser. En fullständig och ingående undersökning rörande de kronoegendomar, som här avses — under stadgad åborätt upplåtna hemman och lägenheter — har nu också blivit utförd. För det huvudsakliga resultatet av den sålunda verkställda undersökningen har jag i det föregående redogjort. Av denna redogörelse torde framgå, att det härvidlag mestadels är fråga om smärre fastigheter, vilkas värden uppgå till mindre betydande belopp. Detta

Departements-
chefen.

gäller såväl hemman som lägenheter. Beträffande de förra vill jag här endast påpeka, att de i förteckningarna upptagna 289 hemmanens eller hemmansdelarnas sammanlagda skattetal icke uppgår till 26 mantal. Vad lägenheterna angår synes ett stort antal icke utgöra i brukningshänseende självständiga fastigheter utan nyttjas under hemman i enskild ägo. De kronans fastigheter, varom nu är fråga, utgöra i själva verket blott en ringa återstod av de en gång mycket talrika kronoegendomar, som under loppet av ett par århundraden genom skatteköp överförts i bondeklasens ägo.

De krav, som före skatteköpsförbudets utfärdande framställdes om åtgärder i sådan riktning, hade sin grund bland annat i farhågor, att betydande kronoegendomar skulle genom skatteköp överföras i bolags ägo. Den nu utförda undersökningen har visat, att bolagen endast i ringa omfattning innehava kronojord med sådan rätt, att de jämlikt skatteköpsförfattningarna äga lösa densamma till skatte. Utredningens resultat bekräftar alltså riktigheten av andra lagutskottets uttalande vid 1919 års lagtima riksdag, att frågan om bolags förvärv av åborätt till eller skatteköp av kronan tillhörig jord är av ringa praktisk betydelse.

Enligt gällande grunder för skatteköpeskillningarnas bestämmande uppgå dessa till efter nuvarande förhållanden mycket obetydliga belopp; för de ännu kvarstående kronohemmanen utgör skatteköpeskillningen i medeltal icke fullt tio kronor för varje fastighet. Det må under sådana förhållanden vara ganska naturligt, att den uppfattningen kommit att göra sig gällande, att kronan genom skatteköpsförfarandet utan rimligt vederlag avhänder sig sin fasta egendom; skatteköpen hava också karakteriserats såsom »gåva» från kronans sida. För ett riktigt bedömande av denna fråga är det emellertid nödvändigt att för sig klargöra, vilka rättigheter äro i kronans behåll med avseende å fastigheter, som upplåtits med åborätt. Uppenbarligen är det endast värdet av dessa rättigheter, som kronan avhänder sig vid skatteköp.

Av redogörelsen rörande åborättens innehåll framgår, att åbon, såvitt angår inägojorden, äger utan någon inskränkning tillgodogöra sig fastighetens avkastning. Vad beträffar skogen å fastigheten torde genom den av justitierådet Alexanderson verkställda utredningen vara ådagalagt, att kronan avstått från allt anspråk på avkastningen av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och s. k. storverksträd. Detta undantag torde under nutida förhållanden ur kronans synpunkt vara av skäligen ringa värde.

Åborätten utesluter alltså, på nyssnämnda undantag när, varje möjlighet för kronan att under tiden för åborättens bestånd utnyttja fastigheten. Något vederlag för sina från fastigheten åtnjutna förmåner har åbon efter grundskatternas avskrivning ej att utgöra.

Vad angår kronans möjlighet att under egen disposition återbekom-

ma en under åborätt upplåten fastighet, torde denna med nu gällande lagstiftning vara inskränkt till *dels* det fall, att fastigheten återvinnes till kronan på grund av vanhävd — något sådant fall lärer, som jag förut nämnt, icke under senare tid hava inträffat — och *dels* det fall, att åboätten utdör utan att den siste åbon förordnat om åborätten.

Med hänsyn till åbon lagligen tillkommande rättigheter och till det förhållandet, att kronan genom försäljning till skatte avstår allenast sin så gott som innehållslösa, formella äganderätt, synes den föreställningen, att kronan skulle genom skatteköpsförfarandet tillskyndas förlust, sakna grund.

Vid prövning av frågan om kronans och åbons respektive rättigheter har justitierådet Alexanderson ansett en utgångspunkt kunna tagas i § 77 regeringsformen, i vilket grundlagsrum vid stadgandet att kronans fasta egendom skall förvaltas efter de grunder, riksdagen föreskriver, fästes detta allmänna förbehåll: »dock att de personer och menigheter, som efter hittills gällande författningar sådana kronans tillhörigheter nu innehava och nyttja, må njuta laglig rätt därå till godo». Detta förbehåll — vilket uppenbarligen åsyftat att gentemot riksdagens dispositioner säkerställa vissa redan före 1809 existerande rättigheter — har justitierådet Alexanderson ansett gälla till förmån ej blott för dem, som vid regeringsformens tillkomst innehade kronohemman under stadgad åborätt utan jämväl för sedermera inrymda åbor av ätten, liksom ock för den, som, efter det åbo å honom överlåtit sin besittningsrätt, vunnit inrymning såsom åbo. Därest, efter den gamla åboättens utslocknande, inrymning av ny åbo ägt rum utan tillkännagivande av någon inskränkning i eljest gällande besittningsrättsregler, har justitierådet Alexanderson likaledes ansett det riktiga vara att tillerkänna den nya åbostammen samma rättstrygghet som den gamla.

I anslutning till den av justitierådet Alexanderson verkställda utredningen har kammarkollegium i sitt förutnämnda den 22 februari 1929 avgivna utlåtande, vad särskilt angår rätten till skogsavkastningen å åbohemman, uttalat, att kronan varken genom att vid skatteförsäljningar av kronohemman, som innehavas under stadgad åborätt, undantaga hemmannens skogsmark eller eljest genom förändrad lagstiftning om skatteköp kan, utan frångående av vedertagna lagstiftningsgrundsatser, komma i åtnjutande av någon rätt till skogsmarken och dess avkastning. Vad sålunda anförts beträffande rätten till skog å kronojord under ärftlig besittningsrätt gäller enligt min uppfattning också med avseende å de åborna i övrigt tillförsäkrade rättigheterna till dylik jord, beträffande vilka, såsom jag förut anført, åbon i flera hänseenden kan stödja sig på uttryckliga bestämmelser av civillags natur. För min del finner jag det därför uteslutet, att Kungl. Maj:t och riksdagen skulle anse sig berättigade att i lagstiftningsväg bereda kronan såsom jordägare större förmåner av den nu under stadgad åborätt upplåtna kronojorden än som enligt gällande

författningar tillkommer kronan. Jag finner det ej heller gärna kunna komma i fråga, att kronan skulle begagna sin ställning såsom ägare av jorden till att söka avpressa åborna ett högre vederlag vid avlösningen av kronans innehållslösa äganderätt.

Vad beträffar sådana åborättigheter, som redan blivit av bolag förvärvade, synes det mig lika litet förenligt med gällande rättsgrundsatser, att staten skulle genom en ändrad lagstiftning försämra besittningsrättshavarnas ställning i jämförelse med andra åbor. Möjligheten för bolag att i fortsättningen förvärva åborätt till kronohemman och lägenheter och därmed rätt att skatteköpa desamma är — såsom jag förut antytt — numera begränsad genom gällande lagstiftning om förbud för bolag att förvärva fast egendom.

Med avseende å de tidigare under bruk skatteköpta hemman, som numera återfallit till kronan, har justitierådet Alexanderson uttalat den uppfattningen, att dessa äro att jämställa med övriga åbohemman samt att följaktligen åbo å dylikt hemman efter vunen inrymning är likställd med annan kronoåbo. Beträffande vissa av nu ifrågavarande hemman hava myndigheterna — i ett fall efter prövning av Kungl. Maj:t i regeringsrätten — meddelat hemmanens brukare inrymning i åboskapet. De åbor, som sålunda vunnit eller kunna komma att vinna lagligen befästad besittningsrätt till hemman av den art, som här avses, torde icke kunna uteslutas från de förmåner och rättigheter, som tillkomma andra åbor å kronohemman under stadgad åborätt.

Då staten således torde sakna möjlighet att inskränka de rättigheter, som äro tillförsäkrade innehavare av kronan tillhörig, under stadgad åborätt upplåten jord, synes anledning icke förefinnas att längre uppehålla det år 1919 stadgade provisoriska förbudet mot skatteköp. I sitt förutnämnda år 1929 avgivna utlåtande har också kammarkollegium för sin del uttalat, att förbudets upprätthållande icke längre synes vara motiverat. Jag finner mig därför böra tillstyrka, att förslag underställes riksdagen om upphävande av ifrågavarande förbud.

Någon fastighet av beskaffenhet att kunna skatteköpas i den ordning, som är föreskriven i författningarna om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogarna, lärer ej längre finnas. Emellertid är det, likaledes år 1919 stadgade, definitiva förbudet mot skatteköp av sådana fastigheter ej avsett att upphävas.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag,

att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen för sin del besluta upphävande av det genom kungörelsen den 17 oktober 1919 (nr 660) utfärdade, tills vidare gällande förbudet mot skatteköp i vissa fall.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Olga Gjörloff.

Bil. 1.

Sammandrag av länsvis uppgjorda förteckningar å sådana i jordeboken bland kronoegendomar under enskild disposition upptagna hemman, som kunna till skatte köpas.

L ä n	L a g f a r n a				Ö v r i g a					
	Antal	Mantal	Skatteköpe- skilling		Taxerings- värde	Antal	Mantal	Skatteköpe- skilling		Taxerings- värde
			kr.	ö.				kr.	ö.	
Stockholms	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uppsala	2	0.3749	64	87	8,400	4	0.7500	155	64	10,300
Södermanlands	—	—	—	—	—	6	1.5260	208	12	48,900
Östergötlands	3	0.9588	104	29	68,200	5	0.5729	157	69	17,300
Jönköpings	5	0.7500	74	62	14,200	8	1.8750	190	41	131,900
Kronobergs	—	—	—	—	—	4	0.5404	3	31	41,600
Kalmar	2	0.3333	35	76	—	—	—	—	—	—
Gotlands	—	—	—	—	—	1	0.0312	3	44	1,800
Blekinge	3	0.6406	53	69	12,000	3	0.4234	35	43	9,000
Kristianstads	5	1.1380	133	87	120,750	7	0.5460	124	22	26,000
Malmöhus	3	0.0959	24	82	26,400	44	1.3205	226	03	48,500
Hallands	—	—	—	—	—	5	1.3125	123	44	14,500
Göteborgs o. Bohus	1	0.0416	3	97	5,000	10	1.3947	193	32	55,225
Älvsborgs	3	0.4375	45	07	10,700	3	0.4588	77	60	4,200
Skaraborgs	4	0.2526	45	72	17,200	11	0.9060	138	76	38,700
Värmlands	2	0.1850	29	71	14,700	—	—	—	—	—
Örebro	25	1.9109	134	88	37,100	17	1.0424	85	55	14,500
Västmanlands	1	0.1250	29	37	6,400	—	—	—	—	—
Kopparbergs	—	—	—	—	—	20	0.9913	135	05	33,000
Gävleborgs	—	—	—	—	—	4	0.4056	21	05	43,600
Västernorrlands	—	—	—	—	—	1	0.0208	2	02	—
Jämtlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västerbottens	—	—	—	—	—	14	0.8759	14	68	40,400
Norrbottnens	2	0.0729	7	29	—	61	3.7504	153	36	—
	61	7.3165	787	83	341,050	228	18.0683	2,049	02	579,425

Bil. 2.

Sammandrag av länsvis uppgjorda förteckningar å sådana i jordeboken bland krono-egendomar under enskild disposition upptagna lägenheter, som kunna till skatte köpas.

L ä n	Lagfarna			Obefintliga			Övriga		
	Antal	Skatte- köpe- skilling	Taxe- rings- värde	Antal	Skatte- köpe- skilling	Taxe- rings- värde	Antal	Skatte- köpe- skilling	Taxe- rings- värde
		kr. ö.	kr.		kr. ö.	kr.		kr. ö.	kr.
Stockholms	3	36 66	—	2	10 89	—	7	56 70	8,300
Uppsala	43	922 —	48,800	20	354 18	10,000	146	1,768 81	88,700
Södermanlands	4	44 12	8,500	4	26 33	400	43	234 28	14,700
Östergötlands	14	71 07	23,500	69	332 47	7,400	174	944 51	195,650
Jönköpings	10	57 96	9,500	26	137 09	1,000	91	403 01	54,600
Kronobergs	1	15 36	67,500	3	10 39	—	5	23 41	3,000
Kalmar	4	25 13	5,400	14	58 68	3,000	48	239 04	87,200
Gotlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	—	—	—	—	37	164 57	34,950
Kristianstads	9	16 67	7,500	6	9 99	3,900	46	219 28	74,700
Malmöhus	5	41 60	1,100	8	32 18	2,600	187	653 32	216,200
Hallands	—	—	—	—	—	—	9	38 79	1,800
Göteborgs o. Bohus..	2	5 09	—	5	31 19	—	17	142 33	11,600
Älvsborgs	1	4 06	100	19	54 76	900	48	168 56	29,100
Skaraborgs	18	64 06	21,090	20	64 31	14,600	339	706 49	164,950
Värmlands	12	93 12	151,800	—	—	—	8	20 40	—
Örebro	14	63 91	22,300	7	6 99	5,100	33	47 48	48,000
Västmanlands	9	114 85	7,400	5	4 66	—	18	66 76	14,600
Kopparbergs	1	0 78	—	—	—	—	23	22 15	42,400
Gävleborgs	1	75 —	200	39	762 —	52,500	66	259 94	72,100
Västernorrlands	—	—	—	—	—	—	14	80 91	37,200
Jämtlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västerbottens	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottnens	—	—	—	—	—	—	4	7 50	—
	151	1,651 89	374,690	247	1,896 56	101,400	1,363	6,268 74	1,199,750

Bil. 3.

Sammandrag av förteckning över kronoegendomar under enskild disposition, som innehavas av bolag.

Lagfarna				Obefintliga				Övriga						
Antal	Mantal	Skatteköpskilling		Taxeringsvärde		Antal	Mantal	Skatteköpskilling		Taxeringsvärde				
		kr.	ö.	kr.	ö.			kr.	ö.	kr.				
A) Hemman.														
3	0.4166	64	87	9,400	—	—	—	—	6	0.571	56	39	10,900	
B) Lägenheter.														
42	—	434	23	169,100	31	—	432	51	43,900	122	—	618	27	134,100
45	0.4166	499	10	178,500	31	—	432	51	43,900	128	0.571	674	66	145,000

Förteckning å under bruk skatteköpta, sedermera till kronan

L ä n och socken	H e m m a n e t s						Sättet för kronans återförvärv av hemmanet
	Namn, nummer, mantal och jord- natur	A r e a l i h e k t a r			T a x e r i n g s v ä r d e		
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Summa	Jord- bruks- värde	Skogs- värde	
<i>Jönköpings</i> Bondstorp	Måshult nr 1 Norregården, ⁵ / ₈ mantal krono under enskild disposition	—	—	880.00 (omkr.)	29,200	53,400	Återvunnet till kro- nan genom Kungl. Maj:ts dom ²⁶ / ₆ 1915
<i>Kronobergs</i> Hälleberga	Nygård nr 1, ¹ / ₄ mantal krono under enskild disposition	16.62	92.86	109.48	9,200	8,000	Återvunnet till kro- nan genom Kungl. Maj:ts dom ² / ₂ 1916
D:o	Yttratorp nr 1, ¹ / ₄ mantal krono under enskild disposition	2.48	157.15	159.58	15,400	13,600	D:o
<i>Skaraborgs</i> Finnerödja	Trehörningen nr 1, ³ / ₈ mantal krono under allmän disposition	—	—	34.38	12,000	—	Inköpt för skogs- väsendets räkning enligt kungl. brev ² / ₁₂ 1892

Bil. 4.

återfallna eller av kronan återförvärvade hemman.

Besittningsrätts-havare	Besittningsrätt erkänd	Bestämmelser om skogen	Anteckningar
J. F. Svenningsson (⁶ / ₄₈ mantal)	Av länsstyrelsen antagna till åbor ¹⁵ / ₄ och ⁴ / ₅ 1920.	Genom resolution ¹⁸ / ₅ 1928 har Kungl. Maj:t förklarat dem, vilka som åbor inne- hava ifrågavarande kronohemman, be- rättigade att under behörigt iakttagan- de av den hushåll- ningsplan, som för skogen å hemmanet kan bliva fastställd, tills vidare, intill dess annorlunda kan varda förord- nat, densamma även till avsalu begagna.	
C. Svensson (⁶ / ₄₈ mantal)			
A. Svensson (⁶ / ₄₈ mantal)			
A. Johansson (⁶ / ₄₈ mantal)			
E. G. Svenningsson (⁶ / ₄₈ mantal)			
J. P. Magnusson (⁶ / ₄₈ mantal)			
Karl Alfred Jakobs- son	Orrefors bruks aktiebolag antogs av länsstyrelsen till åbo ²⁸ / ₁₁ 1923. Efter besvär av kammaradvokat- fiskalsämbetet och Karl Alfred Jakobsson förklarade kammarkol- legium ²² / ₁₂ 1925 bolaget icke kunna antagas till åbo och återförvisade målet till länsstyrelsen. Sedan efter besvär av bolaget kammar- kollegii utslag ²⁹ / ₄ 1929 faststälts av Kungl. Maj:t, har Jakobsson ge- nom länsstyrelsens utslag ¹⁸ / ₁₁ 1929, som vunnit laga kraft, antagits till åbo.		
Karl Oskar Johans- son (¹ / ₈ mantal)	Av länsstyrelsen antagen till åbo ³¹ / ₁₃ 1919.		
Johan Gustaf Pet- tersson (¹ / ₈ mantal)	Av länsstyrelsen antagen till åbo ¹⁹ / ₈ 1885.		
Viktor Jansson (⁸ / ₈₂ mantal)	Ej inrymda i åborätten.		
Gustaf Henning			
Karlsson (⁸ / ₈₂ mant.)			
Gustaf Adolf Jo- hansson (⁸ / ₈₄ mant.)			
Gustaf Julius Karls- son (⁸ / ₈₄ mantal)			
Gustaf Emil Eriks- son (⁸ / ₈₂ mantal)			

L ä n och socken	H e m m a n e t						Sättet för kronans återförvärv av hemmanet
	Namn, nummer, mantal och jord- natur	Areal i hektar			Taxeringsvärde		
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Summa	Jord- bruks- värde	Skogs- värde	
Undenäs	Djäknatorp nr 1, ^{1/8} mantal krono under allmän disposition	—	—	38.09	Taxerat till- sammans med kronoparken Granvik	—	Inköpt för skogs- väsendets räkning enligt kungl. brev ^{30/5} 1890
D:o	Spändalen nr 1, ^{1/4} mantal krono under allmän disposition	—	—	59.87	D:o	—	D:o
D:o	Svärtebäcken nr 1, ^{1/8} mantal krono under allmän disposition	—	—	33.40	6,800	600	D:o
—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Gävleborgs</i>							
Hanebo	Hallen nr 7, ^{129/512} mantal krono under enskild disposition	15.00 (omkr.)	61.00 (omkr.)	76.00 (omkr.)	13,000	1,900	Återvunnet till kro- nan enligt Kungl. Maj:ts dom ^{21/4} 1923
<i>Norrbottens</i>							
Råneå	Jämtön nr 5, ^{23/266} mantal krono under enskild disposition	14.00	80.74	94.74	6,600	1,100	Återvunnet till kro- nan från A. Swed- berg enligt Råneå häradsrätts utslag ^{16/7} 1921

Besittningsrätts-havare	Besittningsrätt erkänd	Bestämmelser om skogen	Anteckningar
Alfred Andersson	Ej inrymd i åborätten.		
Erik Gustaf Karlsson (¹ / ₁₂ mantal) Gustaf Adolf Jansson (¹ / ₁₂ mantal)	Genom särskilda resolutioner ³⁰ / ₆ 1919 fann länsstyrelsen av Karlsson, J. P. Andersson och K. A. Jansson gjorda ansökningar att bli inrymda i åborätten icke föränleda vidare åtgärd. Sedan kammarkollegium efter besvär av sökandena genom utslag ¹⁷ / ₉ 1924 återförvisat målen till länsstyrelsen, har länsstyrelsen genom utslag ¹⁰ / ₁₁ 1929 inrymt Karlsson och Anderssons son G. A. Jansson vardera i åborätten till ¹ / ₁₂ mantal av hemmanet men beträffande återstående ¹ / ₁₂ mantal låtit bero vid av K. A. Jansson gjord avsägelse av sina anspråk å åborätten.		
Carl Johansson (¹ / ₁₆ mantal)	Genom resolution ⁷ / ₁₁ 1914 förklarade länsstyrelsen en av Johansson gjord ansökning om åborätt till ¹ / ₁₆ mantal av hemmanet icke kunna bifallas. Sedan kammarkollegium efter besvär av sökanden genom utslag ¹⁷ / ₉ 1924 återförvisat målet till länsstyrelsen, har länsstyrelsen genom utslag ¹⁰ / ₁₁ 1929 funnit ansökningen icke kunna bifallas. Sistnämnda utslag har av Johansson överklagats hos kammarkollegium.		
Lotten Lindberg (¹ / ₁₆ mantal)	Ej inrymd i åborätten.		
Lars Erssons dödsbo			
A. Swedberg			Enligt en i åbo-kommitténs betänkande IV, sid. 290, lämnad uppgift synes skatterätten till ²⁸ / ₁₂₈ mantal av hemmanet, som skatteköpts under Meldersteins bruk, hava övergått till åborna. Jämlikt kungörelsen ²⁴ / ₆ 1878 äger åbon i sådantfall att varda bibehållen vid skattemannarätten även i det fall, att bruket sedermera nedläggas.

P. M.**angående åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt.**

Vid prövning av frågan om kronans och åbons respektive rättigheter i avseende å kronohemman, upplåtna under »ständig» eller »ärftlig» besittningsrätt, torde en utgångspunkt kunna tagas i 77 § regeringsformen. I detta grundlagsrum fästes vid stadgandet att kronans fasta egendom skall förvaltas efter de grunder, riksdagen föreskriver, detta allmänna förbehåll: »dock att de personer och menigheter, som efter hittills gällande författningar sådana kronans tillhörigheter nu innehava och nyttja, må njuta laglig rätt därå till godo». I Malmgrens grundlagskommentar uttalar — uppenbarligen med rätta — att med detta förbehåll åsyftas att gentemot riksdagens dispositioner säkerställa vissa redan före 1809 existerande rättigheter, som tillkommo kronoåbor, bruksägare med nyttjanderätt till rekognitionsskogar, städer med donationsjordar o. s. v., samt tillägges: »Riksdagen kan sålunda icke föreskriva sådana grunder för förvaltningen av kronojord, att dylika rättigheter trädas för nära, även om rättigheterna vila på författningar, vid vilkas tillkomst riksdagen icke medverkat.» — Självklart är, att dylik befogethet än mindre tillkommer Kungl. Maj:t i administrativ väg.

Emellertid framställer sig till en början spørsmålet, huru man rätteligen skall förstå uttrycket i paragrafen: »de personer — — — som — — — sådana kronans tillhörigheter nu innehava och nyttja». Medan i fråga om exempelvis boställen, å vilka stadgandet jämväl torde hava avseende, dess räckvidd tydligen icke kan sträckas längre än till att gälla den, som vid regeringsformens tillkomst var boställshavare, och bestämmelsen alltså lämnade riksdagen för framtiden fria händer, lärer beträffande åbohemman under ständig besittningsrätt en motsvarande tolkning ingalunda vara förenlig med stadgandets åsyftade innebörd, liksom den ej heller kan sägas vara den som ensam stämmer med ordalydelsen. Sedan åbostammens ständiga besittningsrätt genom kungl. brev den 5 februari 1808 och kammarkollegii kungörelse den 29 i samma månad vunnit slutlig trygghet och stadga, måste det desto hellre gälla, att förbehållet i 77 § regeringsformen omfattar jämväl sedermera inrymda åbor av ätten, och likaså måste det förhålla sig med den, som efter det åbo å honom överlätit

sin besittningsrätt vunnit inrymning såsom åbo. Därest åter, sedan åboätten efter regeringsformens tillkomst gått ut, ny upplåtelse från kronans sida ifrågakommer, möter tydligen i grundlagsbudet intet hinder för att åt denna nya upplåtelse giva ett annat och mera begränsat rättsinnehåll. Men har utan tillkännagivande av någon inskränkning i eljes gällande besittningsregler inrymning av ny åbo utom den gamla åtten ägt rum, synes det riktiga vara att även i nu förevarande avseende tillerkänna den nya åbostammen samma rättstrygghet som den gamla. En åtskillnad härutinnan bleve i tillämpningen desto mera stötande, som det vad en något äldre tid beträffar ingalunda alltid lärert blivit så väl klarlagt huruvida en inrymning skett på grund av tillhörighet till den gamla åboätten eller åt en alldeles oskyld.

Med avseende å kronohemmans skogstillgång voro rättsförhållandena kronan och åbon emellan reglerade genom skogsordningen den 1 augusti 1805. Boställshavare och kronoåbor med ärftlig besittningsrätt äro i denna författning nära sammanförda och i stort sett likställda. Ek och bok sägas vara av gammalt »kronan förbehållne». Kronans rätt till eken utövas enligt förordningen genom avverkning för kronans eget behov eller genom »upplåtelse mot betalning»; men såsom en uppmuntran till ekskogens vård förunnades i båda fallen åbon halva värdet efter särskild taxa. Nyttjande av bokskogen i kronans intresse omnämnas ej; åbon får efter vederbörligt tillstånd i varje särskilt fall samt efter utsyning och stämpling nyttja den »utan betalning» till husbehov. Storverksträd sägas vara »kronan tillhörige», och deras värde tillgodogöres av kronan liksom beträffande eken antingen för eget behov eller genom försäljning å auktion. Även av storverksträden bekommer åbon halva värdet, dock — inskärpes det — »icke såsom någon rättighet, utan såsom en belöning och uppmuntran för åbons sorgfällighet att vårda sådana för riket angelägna träd». Minimidimensioner å storverksträd angivas i författningen: rakväxta träd av minst 60 fots längd, 16 tum i storändan och 11 tum i lilländan.

Beträffande all annan skog stadgas att boställshavare eller åbo äger nyttja den till husbehov, men ej till avsalu. Det tillägges, att skulle boställen finnas med anseelig skog, därav kolning till avsalu förut skett, må sådan tillåtas i den mån skogstillgången medgiver, dock endast inom ett av Konungens befallningshavande efter undersökning fastställt maximum. Motsvarande medgivande finnes icke omnämnt för kronoåbo. Visserligen kan det antagas att — fränsett förhållandena i de norra länen med deras å allmän skog upptagna och från denna oftast oavvittrade nybyggen — det redan vid denna tid icke funnos synnerligen många kronohemman i behåll med skogstillgång utöver husbehovet. Skatteköp hade redan i väldig utsträckning ägt rum, och just de skogrikare hemmanen, som tidigare hänvisats att med kolfångst betjäna visst bruk, hade i regeln blivit av bruksägaren med begagnande av hans företrädesrätt lösta till skatte. Men

härin ligger väl dock ej den egentliga anledningen till skogsordningens absoluta förbud för kronoåbo att avverka över husbehov. Denna ståndpunkt är ju densamma som de äldre skogsordningarna och allmänna lagen intagit. Och efter de väsentliga förbättringar, som genom kungl. förordningen den 21 februari 1789 och därpå byggda författningar införts i åbornas ställning, har det säkerligen icke ansetts tillrådligt att släppa efter på begränsningen i dispositionsrätt över skogen. Sedan man övergivit den av Gustaf III beträdda vägen att återuppliva åboavraden i form av städja för vissa år eller för varje nytillträdande åbo samt genom stadgande av den ärftliga besittningsrätten fränhänt sig möjligheten att i annat fall än vid åboättens utdöende återgå till strängare upplåtelsevillkor, gav åbohemmanet som sådant åt kronan ingen annan avkastning än skattehemman, d. v. s. skatten. Däremot inflöt vid skattelösen en skatteköpeskillning, som vid lagtrogen tillämpning av då gällande bestämmelser ingalunda var någon obetydlighet. Det förelåg alltså för kronan ett bestämt intresse av att vidhålla sådana inskränkningar i dispositionen av kronohemman, jämfört med vad som gällde skattehemman, att åbon förmåddes begära hemmanets skattelösande.

I varje fall har den stadgade begränsningen i åbons dispositionsrätt med säkerhet icke åsyftat att bereda kronan tillfälle att tillgodogöra sig skogstillgång, som överstiger husbehovet. Någon sådan rätt har kronan varken tidigare utövat eller i någon form förbehållit sig i 1805 års skogsordning. Visserligen kan av skogsordningens tystnad härutinnan någon bestämd slutsats icke dragas, att kronan skulle hava för framtiden av sagt sig all egen avverkningsrätt. Den av gammalt brukade lagtekniska metoden att angiva rättsförhållandet mellan ägare och brukare i avseende å skogen har varit den att begränsa brukarens befogenhet till husbehovet, varvid ägarens principiella rätt att med respekterande av detta brukarens intresse tillgodogöra sig sin egendom underförståtts. Så i 10:7 B. B. av 1734 års lag. I enlighet härmed betraktades också saken i fråga om de med åbo besatta hemman, som kommo i enskild ägares hand genom bruksägares skatteköp (Jfr N. J. A. Avd. I 1922, sid. 482 ff.). Att utan vidare anlägga samma betraktelsesätt i fråga om kronohemman under ärftlig åborätt, utan hänsyn till det historiska faktum, att kronan aldrig ifrågasatt ett eget nyttjande av skogstillgången, vore emellertid alltför formellt och i dålig överensstämmelse med de reala förhållandena. Den stadgade åborättens innehavare, med tillförsäkrad skatteköpsrätt, har en ställning, som icke längre kan likställas med »landbons» eller dens, »som annans jord brukar». Man finner ock under 1800-talets förra del flerstädes i utlåtanden och utredningar det beteckningssättet att å kronohemman — i motsats till skattehemman — den *mark*, varå *åbons skog* växer, tillhör kronan. Det är ock att uppmärksamma, att samma 1805 års skogsordning, som ej har något att förmåla om avverkning å kronohemman av vanlig skog för kronans räkning, däremot giver regler dels om avver-

ning å egentliga kronoskogar, dels — såsom nämnt — om tillgodogörande jämväl genom försäljning av de »kronan tillhöriga» storverksträden och eken samt beträffande boken »förbehåller» den åt kronan, ehuru tillsvidare utan att den tages i anspråk. Någon saklig motsägelse mellan att åbon tillägges uteslutande dispositionsrätt till skogen och att denna dispositionsrätt likvisst är begränsad till husbehovet torde icke behövt framstå för den tids uppfattning, som här är i fråga. Vid saknad av all ordnad eftersyn — att ej tala om indelning enligt hushållningsplan — kan den nämnda begränsningen användas såsom det enda tillgängliga, något så när effektiva medlet mot fara för utödande av en rikare skogstillgång, fränsett att den, såsom tidigare papekats, tjänstgör såsom motiv till gäldande av skattelösen.

Emellertid bör erinras om skogsordningens bestämmelser om skadestånd för skogsåverkan å hemmanet av tredje man. Detta skadestånd tillägges kronan och åbon till hälften var. Talerätt och målsägandeböter tillkomma i första hand åbon, men om han försummar sig, allmän åklagare (krono- och skogsbetjante). Dessa stadganden — vartill motsvarighet saknas i senare skogsordningar — giva visserligen ingen säker utgångspunkt för besvarandet av här behandlade spörsmål; lämplighetssynpunkter av olika art torde väl ha förestavat den rent empiriska lösning, som i desamma givits. Men i viss mån tala de dock emot att anse kronans anspråk på skogsavkastning vara fullt bortfallna. — Om eldskadad skogs disponerande nämnes — med undantag för ek och storverksträd — intet.

Slutligen må ock påpekas att särskilt vad de större hemmanen angår det framtida husbehovet kunde komma att väsentligt förökas genom hemmanets klyvning intill besuttenhetsgränsen, vilket i 1808 års kungörelse var ej blott medgivet, utan för vissa fall t. o. m. föreskrivet.

Såsom resultat av det anförda torde kunna uttalas, att någon fast utbildad rätt för åbo till uteslutande disposition av skogen ännu ej förelåg vid tiden för regeringsformens tillkomst, men att utvecklingen starkt tenderade i riktning av en sådan rätt.

Under de närmast följande årtiondena har lagstiftningen icke i här nämnvärd mån sysslat med åbohemmanen. Men genom ett kungl. brev den 5 april 1839 medgävos innehavare av kronohemman och nybyggen i vissa delar av Norrbottens län rätt att tillsvidare *dels* utan utsyning och kontroll till avsalu kola torra träd och vindfällan, *dels* efter gjord ansökan till avsalu kola eller sälja ett visst antal stavrum ved av växande skog, blott att skogen ej hårdare anlidades än med dess framtida bestånd vore förenligt. Denna författning utsträcktes efter hemställan av riksdagen genom kungl. brev den 11 april 1844 att tillsvidare gälla de fyra nordligaste länen i deras helhet och tillika berättigades hemmans- och nybyggesinnehavare i Väster- och Norrbottens län att från sina genom avvitt-ring eller eljes bestämda områden till sågverken avyttra sågtimmer av viss minimidimension, under samma villkor som i fråga om kolningen

stadgats. Sedermera upptogs frågan om kronoåbornas rätt till skogen i hela dess vidd av den på 1850-talet arbetande skogslagstiftningskommittén.

Redan dessförinnan hade emellertid åbons allmänna rättsställning avsevärt förstärkts genom kungl. kungörelsen den 15 december 1848, som avskaffade värdering av hemman vid skattelösen och fixerade löseskillingen till kronovärdet. Förslaget till denna reform utgick från ett uppslag inom skatteförenklingskommittén. Kommitténs egen hemställan gick emellertid vida längre; i sitt betänkande den 30 april 1847 föreslog den avskaffande av all skatteköpeskillning, i det att alla under åborätt upplåtna hemman borde utan lösen tilläggas kronoskattenatur. Kommitténs skäl för denna radikala hemställan äro så belysande för uppfattningen vid förevarande tid inom sakkunnigas krets av åbons rättsställning, att ur betänkandet må här anföras följande passus:

Kommittén erinrar först därom att »sedan staten, tid efter annan, åt kronojordens innehavare medgivit utvidgade rättigheter, är förhållandet numera sådant att, enligt vad här ovan blivit upplyst, innehavare av rusthåll, berustade säterier och bergsmanshemman redan hava så fri dispositionsrätt, att de äro i det närmaste jämförliga med skattehemman, allenast att de icke få köpas och säljas på fullt lika sätt med de senare, samt att i avseende å övriga kronohemmanen huvudsakligen annan skiljakthet icke äger rum än att besittningsrätten vid åboledighet övergår till äldste sonen eller den arvinge, som annars efter vissa stadgade grunder är därtill berättigad och vilken även, om åbon till annan person avstår åborätten, äger att hemmanet utan lösen tillträda, varigenom dylika hemman utgöra en art fideikommiss.» Vid sådant förhållande måste det enligt kommittén höra till sällsynta undantagsfall att dylikt hemman återfaller till staten, särdeles vid den tidpunkt, då det kunde fylla något behov. »Vid övervägande av allt detta» — heter det härpå — »är det uppenbart att statens så kallade jordägarerätt till ifrågavarande hemman är en benämning, som numera saknar all betydelse, samt att då krononaturen icke medför någon högre skattskyldighet, än om ett sådant hemman vore skatte, staten av nämnda rätt icke äger annan fördel än att åtnjuta lösen, därest åbon vill förvärva skattemannarätt», vartill han emellertid icke kan tvingas. Med hänsyn till skatteköpeskillingens låga belopp, olägenheter och kostnader för syn, ombud vid tvister, prövning vid åboombyte m. m. samt i betraktande av den statsinkomst i stämpelskatt, som skulle följa av skatteomföringen, och av de nationalekonomiska fördelarna av fri enskild dispositionsrätt ledes kommittén därefter till den ovannämnda hemställan. I en vid betänkandet fogad reservation framställdes ingen erinran vid kommitténs karaktäristik av åbons rättsställning, men reservanten ansåg onödigt att eftergiva skatteköpeskillingen. Han föreslog i stället, att då de i lag föreskrivna besiktningarna av byggnad och hävd vart tredje år vore dess mindre nödvändiga som »efter det

åbornas och deras arvingars besittningsrätt numera vunnit nära nog orubblighet, det enskilda intresset vore bästa garantin mot vanhävd», besiktning skulle hädanefter hållas blott vart tionde år.

Tillsättandet av 1855—1856 års skogslagstiftningskommitté var närmast föranlett av en riksdagsskrivelse den 5 december 1854, däri riksdagen begärt övervägande av åtgärder mot vanskötsel av skog så å enskilda som kronans ägor. Beträffande de senare omförmälde skrivelsen dels de under kronans omedelbara disposition varande skogar, dels allmänningar, dels slutligen boställen. Rörande de sistnämnda framhölls, att de gällande författningarna, vilka i regel tillåte ett nyttjande utan eftersyn till husbehov men ej till avsalu, i praktiken ledde till att å boställen med ringa skogstillgång densamma för husbehov tillitades långt mer än den tålde, medan å dem med riklig tillgång boställshavaren på grund av bristande eget intresse i saken lämnade skogen utan vård; och det hemställdes att hushållningsplan skulle å boställena upprättas med skyldighet för boställshavaren att — under tillsyn från skogsstatens sida — rätta avverkningen efter densamma, men å andra sidan med rätt för honom att av de årliga avverkningarna föryttra för egen räkning vad som överstege boställets behov. Om åbohemmanen yttrades i riksdagsskrivelsen intet. Kommitténs förslag (kap. 3 § 7 och 8) gick ut på att ej blott boställens, utan jämväl bland annat åbohemmanens skog skulle till regelbunden hushållning indelas på statens bekostnad; att intill dess så skett, skogen finge begagnas blott till husbehov; men att därefter åbo skulle vara berättigad att med iakttagande av hushållningsplanen jämväl till avsalu eller annorledes fritt använda skogen, i den mån den ej åtginge till hemmanets behov, samt att *boställshavare* skulle hava enahanda rätt i fråga om en skogsvidd av 500 tunnland å lägre tjänstemäns och 1,000 tunnland å högre tjänstemäns boställen (i de norra länen dubbla arealen), men den överskjutande arealen vore underkastad Kungl. Maj:ts prövning, huruvida den finge till bostället nyttjas eller såsom annan kronoskog förvaltas.

Beträffande boställsskogarna rådde stark meningsskiljaktighet i kommittén. Ett flertal reservanter hävdade med skärpa, att det saknades all anledning att, såsom förslaget innebure, till boställshavarna bortskänka de betydande tillgångar varom här vore fråga. Om åbohemmanens skog var däremot enighet i kommittén, dock att i huvudreservationen (av L. B. Falkman) gjordes den modifikation, att åbon endast på villkor att han åtog sig skogens skötsel ägde tillgodogöra sig överskott över husbehovet. I nämnda reservations motivering heter det att å utarrenderade domäner »deras avkastning är kronans tillhörighet, men ingalunda hennes arrendatorers, vidare än till husbehov bör dem tillkomma. Beträffande sådana kronohemman, som under stadgad åborätt innehavas, är förhållandet annorlunda — — —.»

Skogslagstiftningskommitténs förslag förelades ej riksdagen. Kungl. Maj:t framlade vid 1856—1858 års riksdag i en avlåten proposition endast

vissa huvudgrunder för en skogslagstiftning, under förklaring att med granskning av kommittéförslagets detaljer ansetts lämpligen kunna anstå. Dessa huvudgrunder innefattade, beträffande hemman under stadgad åborätt, att såframt den vid indelning föreskrivna hushållning iakttoges, innehavaren finge fritt använda den årliga avkastningen av skogen, vilken intill dess sådan indelning skett finge endast till husbehov användas samt i händelse hushållsplanen överträdde kunde på lämplig tid ställas under förbud.

Om denna punkt i de föreslagna huvudgrunderna förklarade emellertid riksdagen i svarsskrivelse (nr 219), att »sådana betänkligheter förekommit», som förhindrat riksdagen att godkänna den. Av vilken art dessa betänkligheter voro, angiver skrivelsen icke, och detta synes hava framkallat någon villrådighet. I vilken riktning bondeståndets betänkligheter gingo, framgick visserligen av en särskild protestskrivelse, som ståndet avlät den 27 februari 1858 och vari det yrkades, att kronohemmansåbor borde i avseende å dispositionen av hemmanets eller lägenhetens skog bibehållas vid samma rätt som de hittills åtnjutit. Men även rörande riksdagens i dess helhet ståndpunkt synes erforderlig klarhet kunna hava vunnits vid studium av sammansatta stats-, lag- samt allmänna besvärs- och ekonomiutskottets utlåtande nr 31, vilket låg till grund för riksdagsbeslutet och vari det heter att beträffande det i förevarande punkt förekommande stadgandet utskottet ansåge de särskilda förhållandena inom de sex norra länen påkalla för innebyggare i dessa län ett friare användande av skogen redan innan den blivit till regelbunden hushållning indelad.

I motiven till ett av skogsstyrelsen uppgjort förslag till skogsordning av den 9 maj 1859 — en överarbetning av skogslagstiftningskommitténs förslag — förmodades emellertid anledningen till riksdagsbeslutet rörande punkten i fråga vara att man icke funnit något antagligt skäl att tillägga innehavaren rätt till avkastningen från skogarna, då hemmanen ännu vore kronans och åboskapet på varjehanda sätt kunde förloras. Men detta ansåge styrelsen vederläggas av den omständigheten att, då hemmanen när som helst kunde överföras till skatte, de borde hellre jämföras med skattehemman, vad friheten beträffade, än med andra kronans hemman.

Till undanröjande av en eventuell betänklighet i motsatt riktning, nämligen mot att åbons fria handhavande av skogen till husbehov belades den 9 maj 1859 — en överarbetning av skogslagstiftningskommitténs förslag och i de av Kungl Maj:t framlagda huvudgrunderna, att indelning alltid kunde av kronan på dess bekostnad införas till åbons efterlevnad, emellertid nu förfalla. Det av skogsstyrelsen föreslagna stadgandet lydde:

»Skog å krono- och allmänna inrättningars hemman och lägenheter, vilka under stadgad åborätt innehavas, må, därest icke för något fall särskilda medgivanden och föreskrifter annat förmå, hädanefter endast till husbehov användas, så framt icke, på därom gjord ansökning, Vår Befallningshavande åt kronoåbo eller den myndighet, under vars vård här

ifrågavarande övriga hemman och lägenheter stå, åt deras innehavare vidsträcktare rätt till skogens begagnande meddelat, med därvid fästade villkor, att, innan denna förmån får åtnjutas, skogen på sökandens bekostnad skall vara indelad till regelbunden hushållning för att, under vederbörande skogstjänstemans tillsyn, vårdas och nyttjas efter fastställd plan och givna föreskrifter för avverkning och skötsel.»

På en erinran av kammarkollegium att i de norra länen rätt att kola till avsalu vore kronoåbo tillförsäkrad samt att timmerhuggning å kronans mark vore i Norr- och Västerbottens län medgiven, vilken senare rätt kollegium föreslagit skola utsträckas att gälla samtliga norrländska län, och att vid sådant förhållande åbor i dessa län borde bliva delaktiga av den avverkningsrätt till avsalu å egna områden, vilka vissa av dem redan åtnjöte, svarade skogsstyrelsen med hänvisning till en planerad författning om utsyning i de sex norra länen även för avsalu för kronoåbor med avvitrade eller eljes avrösade område.

Sedan skogsstyrelsen, i anledning av framställda anmärkningar, den 26 april 1862 framlagt ett nytt slutligt förslag — i här förevarande del dock likalydande med det äldre —, har man emellertid före utfärdandet av skogsordning velat försäkra sig om klart samförstånd med riksdagen i fråga om åbos dispositionsrätt till skog. Tillfälle härtill erbjöd sig vid behandlingen av vissa vid 1862—1863 års riksdag väckta motioner i ämnet. En av dessa motioner, däri föreslagits, att kronoåbo med skog över husbehov skulle vara skyldig att tåla utsyning för närbeläget skoglöst kronohemmans behov, avstyrktes av sammansatta stats-, lag- samt allmänna ekonomi- och besvärskommittén (betänkande nr 50), enär det syntes »icke vara förenligt med åborättens nuvarande betydelse att förplikta åbon att i vissa fall avstå någon del av hemmanets avkastning.» Men utskottet hade tillika beretts tillfälle att taga del av skogsstyrelsens nyss omfördämda förslag och citerade därur det ovan återgivna stadgandet samt det numera uppgjorda särskilda författningsförslaget om nyttjanderätt till kronoskogsmarkerna i Stora Kopparbergs och de norrländska länen med däri medgiven utsyningsrätt för kronohemmans- och nybyggesåbor. Härom yttrar utskottet, att det föreslagna stadgandet i den allmänna skogsordningen visserligen formellt sätillvida innefattade en inskränkning i förhållande till skogskommitténs och i Kungl. Maj:ts vid 1856—1858 års riksdag framlagda förslag, som rätten att fritt begagna avkastningen nu föreslagits bliva beroende av Konungens befallningshavandes eller annan vederbörande myndighets medgivande; men denna inskränkning vore »allenaast skenbar och väl grundad i den omständigheten att, då det i anseende till åborättens natur måste bero på åbon själv, om indelning skall komma till stånd, det även måste bero på anmälan från hans sida om han skall komma i åtnjutande av den för det fall att indelning skett honom tillkommande rätt.» Och vad åbor i de norra länen anginge, syntes de genom den föreslagna författningen komma att åtnjuta åtminstone så stora

skogsrättigheter som förut, ehuru ställda under befogad kontroll mot missbruk. Utskottet föreslog därför ett riksdagens uttalande, som beträffande mellersta och södra delarna av riket ordagrant överensstämde med skogsstyrelsens förslag samt i fråga om de norra länen yrkade att deras åbor bleve bibehållna vid de större friheter de i jämförelse med andra åbor dittills åtnjutit, under den noggrannare kontroll, som kunde bliva föreskriven. Genom ett dylikt uttalande skulle, framhöll utskottet, de hinder för en ny skogslagstiftning undanröjas, som hittills rest sig ur osäkerheten om riksdagens åsikter i förevarande punkt. I den härav föranledda riksdagsskrivelsen yttrades, med anslutning till utskottets hemställan, den övertygelse, att orsaken till att Kungl. Maj:ts tidigare förslag rörande skogens disponerande å åbohemman ej godkänts, huvudsakligen vore att söka i det förhållande att förslaget ej gjort åtskillnad mellan allmänna kronohemman och nyhemmanen och nybyggena i de norra länen. Riksdagen hemställde slutligen om vidtagande av åtgärder i överensstämmelse med riksdagens nu yttrade mening.

Vid en överarbetning inom finansdepartementet blev emellertid det förevarande stadgandet i skogsstyrelsens förslag omarbetat och fick i 1866 års skogsordning följande — i 1894 års skogsordning sakligt oförändrade — lydelse:

»§ 29. Skog å krono- samt allmänna inrättningsars hemman och lägenheter, som under stadgad åborätt innehavas, må, därest icke för något fall särskilda medgivanden och föreskrifter annat förmå, i allmänhet endast till husbehov av åbon användas. Dock äger, när skäl därtill förefinnes, i avseende på kronohemman Våre Befallningshavande och i avseende på övriga ifrågavarande hemman de myndigheter, under vilkas vård de stå, att på ansökning av åboen medgiva honom rätt att under behörigt iakttagande av den hushållningsplan, som för skogen kan varda fastställd, densamma även till avsalu begagna.

§ 30. Har sådant särskilt tillstånd vunnits, varom i 29 § sagt är, anmäla sig åboen hos Vår Skogsstyrelse om erhållande av hushållningsplan. — — —»

Den i riksarkivet förvarade akten med förarbeten till 1866 års skogsordning innehåller icke någon motivering för den företagna omarbetningen av stadgandet. Efter allt att döma har den avsett att vara uteslutande av redaktionell natur. Onekligen var lydelsen i skogsstyrelsens förslag så till vida mindre tillfredsställande, som den närmast syntes angiva, att stadgandet innefattade en begränsning i dispositionsrätten i förhållande till äldre rätt. Denna onöjaktighet har i den slutliga redaktionen bortarbetats. Vad som i den sistnämnda emellertid väcker särskild uppmärksamhet äro de inskjutna orden: »när skäl därtill förefinnes.» Det måste emellertid anses fullkomligt uteslutet att häri skulle ligga förstuckett ett förbehåll om frihet för kronan att undanhålla åbon en skogstillgång, som verkligen förefinnes utöver husbehovet. Lagstiftningsärendets hela för-

historia talar bestämt häremot, och i all synnerhet dess slutakt: riksdagens — uppenbarligen efter underhandsöverenskommelse med regeringen — gjorda uttalande i form av en uttrycklig ordagrann anslutning till skogsstyrelsens förslag och med särskild tryckning på att villkoret om myndighets »tillstånd» vore att uppfatta såsom en ren formalitet. Härtill kan läggas, att även den omständigheten att den »beviljande» myndigheten i fråga om allmänna kronohemman enligt skogsordningen icke är Kungl. Maj:t, utan hans befallningshavande i länet, giver vid handen, att någon art av fri prövning ur allmännare skogspolitiska synpunkter alldeles icke kan hava varit åsyftad.

Till jämförelse kan ock dragas kungl. förordningen om utsyning och försäljning av skogsalster från kronans skogar i Stora Kopparbergs län och de norra länen den 18 september 1874, där det i 2 § heter:

»§ 2. Uteslutande rätt till utsyning inom vissa områden tillkommer: 1:o kronohemmans- och nybyggesåbor med avseende å de områden, som blivit åt dem genom avvitrning bestämda och avrösade — — —.»

I sin mån belysande synes jämväl vara att redan tre och ett halvt år efter skogsordningens utfärdande Kungl. Maj:t i proposition till 1870 års riksdag upptog skatteförenklingskommitténs ovan omnämnda förslag att avskrika allt anspråk på skatteköpeskillning och utan vidare omföra åbohemmanen och åbolägenheterna till skatte. Riksdagens avslag å propositionen motiverades huvudsakligen med att skatteköpen ganska skyndsamt fortginge, vadan någon särskild åtgärd icke syntes erforderlig för vinnande av propositionens syfte att avveckla åborättsinstitutet och bringa fastigheterna i fråga under enskild äganderätt.

Bestämmelserna av 1805 om ek, bok och storverksträd lämnades oberörda av 1866 års skogsordning. Beträffande bok föreskrevs sedermera i kungl. skrivelse till skogsstyrelsen den 12 april 1873, att utsyning såsom tillförening finge äga rum till åbons husbehov å oindelad skog, men att sedan indelning skett, bokskogen finge utan utsyning avverkas, även till avsalu, efter hushållningsplanen på samma sätt som annan skog. Motsvarande regler hava sedan influtit i 1894 års skogsordning § 40. Enligt nämnda författning är ek alltjämt kronan förbehållen, likasom storverksträd. Begagnas de för kronans (sjöförsvarets) behov, utgår ersättning enligt särskilda stadganden. Utsyning av ek kan äga rum för vissa husbehov, nämligen byggnad av laga hus eller kvarn, samt av storverksträd utan angiven inskränkning till visst ändamål. Kronan förutsättes ock kunna tillgodogöra sig ek och storverksträd genom försäljning. — Då kronan genom kungl. förordning den 8 oktober 1875 avstod från sin rätt till ek och storverksträd å kronoskattemark, vilken dess ägare förut endast genom erläggande en gång för alla av en särskild lösen kunnat förvärva, kom denna åtgärd indirekt även kronoåbor till godo, i det man ansåg sig böra i förordningen stadga, att »i följd härav» den särskilda lösen

utöver skatteköpeskillingen, som åbo enligt äldre författningar haft att erlægga för sådana träd vid skattelösningsrättens utövande, för framtiden skulle upphöra. Man har tydligen utgått från att åbo genom blotta erläggandet av den i 1848 års författning fixerade skatteköpeskillingen äger en ovillkorlig rätt att i allo bliva delaktig av samma rättsställning som vid tiden för skatteköpet tillkommer skattehemmans ägare.

Stadgandena i 1805 års skogsordning om skadestånd och talerätt i händelse av tredje mans åverkan å skogen äga ingen motsvarighet i de senare skogsordningarna och äro måhända att anse såsom, formellt åtminstone, ännu i gällande kraft.

Från lagstiftning å andra områden torde belysning av frågan om åbons rätt till skogen endast i ringa mån och blott mycket indirekt vara att finna. Det förtjänar emellertid erinras därom att 1827 och 1866 års skiftesstadgor — vilka i likhet med den nyss antagna nya lagen om delning av jord å landet tillägga kronoåbon skiftesvitsord utan inhämtande av offentlig myndighets samtycke (med boställshavare är förhållandet i sistnämnda lag ett annat) — i sina stadganden om skiftesdeläggares skyldighet att utgiva ersättning för vunnen ståndskog icke omnämna från vilken ersättningen skall utgå, men uppenbarligen förutsätta, att åbon, vare sig han själv eller annan delägare begärt skiftet, och däremot aldrig kronan har att gälda denna ersättning. Enahanda regel gäller väl boställshavare men har för deras del föranlett särskilda stadganden om fördelning av kostnaden på vissa år. Om klyvning gäller detsamma som om skifte. Vidare kan erinras att det villkor av besuttenhet å klyvningsdelarna, som tidigare uppställts för klyvning av åbohemman, bortföll genom kungl. förordning den 6 augusti 1881. I förarbetena till denna författning förekommer ingen antydning om någon synpunkt, som kunde föranleda, att åbohemmanen i detta avseende behandlades annorlunda än hemman under enskild äganderätt.

Såsom slutresultat av den förda undersökningen får jag såsom min uppfattning uttala, att kronan måste anses hava genom en småningom förgångande historisk utveckling, som slutligen befästats genom uttryckliga författningsbestämmelser, tillkomna under båda statsmakternas medverkan, avstått från allt anspråk på avkastning av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och storverksträd, samt medgivit att, i den mån tillgång av skog utöver husbehovet konstaterats vara för handen, denna må av åbon under iakttagande av givna kontrollföreskrifter — olika för olika delar av landet — fritt disponeras.

En starkt medverkande faktor vid denna utveckling har tydligen varit, att, såsom på 1850-talet genom en av skogslagstiftningskommittén föranställd undersökning konstaterades, redan då högst få kronohemman med tillgång över husbehovet eller ens tillräcklig för husbehovet funnos i behåll. En annan faktor har varit rättsövertygelsen, att den i 1789 års för-

ordning åbostammen tillförsäkrade rätten att skattelösa vore ovillkorligt gällande och kronans eventuella rättsanspråk således av den mest prekära art.

En i viss mån ny typ av åbohemman har på sista tiden tillkommit genom att kronan genom förverkande av skatterätten återvunnit vissa under bruk skatteköpta med åbo försedda hemman. Och fråga uppstår då huruvida jämväl i fråga om dessa — stundom med mycket värdefulla skogstillgångar försedda — hemman kronans äganderätt är av samma innehållslösa natur som beträffande allmänna åbohemman i övrigt. Med ett jakande svar å denna fråga inträder en i viss mån paradoxal situation. Den, som mot skatteköparen äger talerätt om skatterättens återgång mot återställande av erlagd skattelösen, är, enligt vad i teori och praxis fastslagits, kronan, ej åbon. Men hela fördelen av återgången komme att tillfalla åbon, medan kronan hade att stå risken för kostnaderna i en till utfallet oviss rättegång, av vars lyckliga utgång den ej hade något ekonomiskt intresse. I viss mån är det paradoxala i situationen för närvarande bortskymt, då man ansett sig berättigad att tillsvidare inhibera skatteköp. Men även om detta förbud anses kunna för obegränsad tid upprätthållas, bleve resultatet för kronan i det närmaste lika oförmånligt, därest åbons uteslutande rätt till skogsavkastningen måste jämväl i fråga om dessa hemman bejakas.

Mot deras jämställande med övriga åbohemman kunna emellertid enligt min mening inga hållbara grunder anföras. Den författning, 1766 års Förbud mot flyttning av smiden och hammarskatt, varå hemmanens återfall till kronan grundar sig och som notoriskt tillkommit i främsta rummet i åbointresse, stadgar ju att vid hemmans återfall till kronan »åbon vid sin lösningsrätt bibehålles»; och uppenbarligen avsåg detta att innebära att åbon återinträdde i samma rättsställning, som tillkom kronhemmans åbor i allmänhet. Ehuru den »odrivenhet», som medan hemmanet var i enskild bruksägares hand tillkom åbon, vid tiden för ifrågasvarande författnings utfärdande måhända ej kan sägas hava inneburit en fast rättsligt rotad ärftlig besittningsrätt, har ju emellertid utvecklingen av åborättsinstitutet i allmänhet härutinnan kommit även dessa åbostammar till godo. Vid sådant förhållande synes den slutsats oavvislig att efter hemmans återfall åbon efter vunnen inrymning är att likställa med annan kronoåbo jämväl beträffande dispositionsrätt över hemmanets skog. Den utveckling, som för andra åbor kommit till stånd under den långa tidrymd, under vilken det under bruk skatteköpta hemmanets åbo varit begränsad i dispositionen genom skattemannens rätt till skogen, synes vid återfallet till kronan automatiskt komma jämväl honom till godo, utan hänsyn till att faktiska förhållanden medföra att den därvid bliver av ett värde, vartill hänsyn ej tagits vid gällande lagstadgandens utformning.

Stockholm den 13 juni 1926.

Nils Alexanderson.